Yolanda Guffens

'Wat Groen kan doen'

de groene ruimte in de stad
samen creëren en aanpakken

een concept aanpak

over de potenties van de groene ruimte in de stad
voor de sociale leefomgeving van bewoners

'Wat Groen kan doen'

de groene ruimte in de stad
samen creëren en aanpakken

een concept aanpak
over de potenties van de groene ruimte in de stad
voor de sociale leefomgeving van bewoners

Voorwoord

Aan de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL) bij de opleiding Culturele Maatschappelijke Vorming (CMV) studeren studenten af met het schrijven van een afstudeerwerkstuk. In bijzondere gevallen wordt een afstudeerwerkstuk gehonoreerd met een geldprijs of het onder een groter publiek verspreiden. De scribente heeft besloten haar afstudeerwerkstuk te publiceren.
De opleiding is van mening dat dit afstudeerwerkstuk voldoet aan de volgende criteria:

- Een prettig leesbare en boeiende schrijfstijl en vormgeving met begrijpelijk taalgebruik voor een breed publiek;
- Een actueel onderwerp met originele en vernieuwende elementen, ideeën voor de beroepspraktijk;
- Relevantie voor een breed werkveld en de daarin werkzame beroepsgroep.

In deze publicatie wordt het thema "groen" in de stad verbonden met kwaliteiten van bewoners.
In zijn memoriam schrijft Harry Broekman over Wil van der Leur als vernieuwer van het opbouwwerk:

> *"Zijn voorkeur ging echter primair naar vernieuwing van de praktijk, naar het opzetten van grensverleggende projecten. De opbouwwerker als entrepreneur, die behoeften en capaciteiten van gewone mensen koppelt aan bewegingen en mogelijkheden van de systeemwereld, dat was zijn ideaal".*

In de voorliggende uitgave van een afstudeerwerkstuk over de potentie van de groene ruimte voor de sociale leefomgeving van bewoners in een wijk van Leeuwarden wordt mijns inziens tegemoet gekomen aan Van de Leur's wens. Met als bijzonderheid dat hier de groene ruimte als uitdagend object - bijna als subject - als uitgangspunt wordt genomen. Terecht wordt dan ook de titel meegegeven "*Wat Groen kan doen".*
Wat deze uitgave ook bijzonder maakt is de verbondenheid die de schrijfster signaleert tussen natuur en groen én mensen. Een verbondenheid die door veel gemeentebesturen, stadsplanologen niet gezien wordt of uit kostenoverwegingen achter in de begroting gezet wordt. Hoe vaak gaat uit exploitatieoverwegingen bij het ontwerp van nieuwe wijken steen voor groen. Om dan achteraf geconfronteerd te worden met protesten van bewoners dat er geen speelmogelijkheden zijn voor kinderen, geen wandelroutes gecreëerd zijn, geen natuurlijke rustpunten in de wijk zijn. Of in het ergste geval dat er bos gekapt moet worden vanwege nog meer woningbouw.
Het eerste hoofdstuk in de voorliggende uitgave van de scriptie kadert de potenties van natuur en groen in het beroep van Culturele Maatschappelijke Vorming (CMV). In de uitwerking wordt dit specifieker uitgewerkt naar het opbouwwerk of waar de scribente nog liever voor kiest is "het combineren van informatieverzameling met mobilisatie en educatie": burgers zoveel mogelijk zelf laten uitzoeken met als beoogd effect een verhoogde betrokkenheid bij veranderingsprocessen. Uiteindelijk gaat het om het ondersteunen van bewonersparticipatie, om capaciteiten bij mensen op te sporen, te ontwikkelen en hen tot actief handelen uit te dagen m.b.t. de eigen, groene leefomgeving.
In de beschrijving van het Vluchtheuvelgebied en de methodische uitwerking en uitvoering van de aanpak etaleert de schrijfster haar sociaal entrepreneurschap. Met gebruik maken van participatief onderzoek d.m.v. open interviews worden bewonerservaringen gesystematiseerd en verwerkt tot innovatieve, implementeerbare voorstellen voor alle onderscheiden partijen.
Voor partijen die betrokken zijn -gemeentelijke politici in de eerste plaats- bij de invulling van de openbare ruimte kan deze publicatie een inspiratiebron zijn voor hernieuwde afwegingen.

Gerrit Mosk
(docent CMV)

Van de auteur

Groen, mensenwerk, creëren, de stad en de combinatie daartussen.
Natuur is aanwezig, en mensen maken er iets (leuks) van, althans dat is de bedoeling.
Ik zou beginnen met een stichtelijke zin, want woorden die ik zelf verzin dekken de lading niet altijd.
'Als je de manier waarop je routinezaken doet, verandert, sta je toe dat er een nieuw mens in je groeit'.
Deze heb ik even geleend van Paulo Coelho.
Verhalen van mensen optekenen en datgene weten te zeggen wat op papier niet houdt, de kunst van communiceren.
Natuur en groen fascineren me door de rust die het mij geeft. Ik ben geïnspireerd geraakt, al tijdens mijn stage, over ervaringsleren in de omgeving. Leren dat niet gepland staat volgens te behalen doelen, maar leren dat onderweg gebeurt. Onderweg zijn is iets waar ik me graag bevind.
Tijdens dit 'onderweg zijn' ben ik heel wat mensen tegengekomen waarvan ik langs deze weg wil bedanken:
Harmen: voor je eindeloze geduld, de rust en het vertrouwen,
Gerwine: voor je inspiratie en je helderheid op het goede moment, onze 'toevallige' samenwerking en onze natuurgesprekken op de steiger aan het water, Gerrit: voor je heldere, kritische en analytische blik die onverstoord de systeemwereld opzij wist te zetten, Jaap: voor je gastvrijheid en het 'omtinken', Douwe: voor de realiteit en hoe het werkt. Nora, voor je goede tips om er toch nog lijn in te krijgen, de Vluchtheuvel: voor momenten van bezinning en iedereen die ik heb geïnterviewd voor zijn en haar verhaal.

Ik wens de lezer veel leesplezier en inspiratie voor een mooi concept van:
'werken met: natuur en groen'.

Indien u gebruik zou willen maken van deze uitgave, zou u dan contact met mij willen opnemen:
yolandaguffens@hotmail.com

Yolanda Guffens
Leeuwarden, juli 2007

Inhoudsopgave *Bladzijde*

Voorwoord

Van de auteur

Inleiding 3

Hoofdstuk 1

'Natuur en groen' in het beroep van Cultureel Maatschappelijke Vorming

1.1 Beschrijving van begrippen 9
1.2 Potenties van natuur en groen 12
1.3 Functies van groen in de stad 13
1.4 Veranderingen in de leefwereld 14
1.5 Toepassingen voor CMV 15

Hoofdstuk 2

'Natuur en groen' als thema op de politieke agenda

2.1 Culturele verschillen in visie op de natuur 19
2.2 Nederland, de nota ruimte 19
2.2.1 De opdracht voor de politiek 21
2.2.2 Lokaal beleid natuur en groen 21
2.3 Leeuwarden, duurzaamheid: 'een sprong verder' 22
2.3.1 De opdracht voor gemeente en bewoners 22
2.3.2 Sociale binding in de wijk 23
2.3.3 Natuur en groen in: 'Achter de Hoven' en in 'de Vrijheidswijk' 23

Hoofdstuk 3

Natuur en groen in het Vluchtheuvelgebied

3.1 De opdracht 27
3.1.1 Oriëntatie op de opdracht 27
3.1.2 Motivatie werkwijze 28
3.1.3 Het open interview 28
3.1.4 De onderwerpen 29
3.1.5 Organisatie en beheer 29
3.1.6 Bewonerservaringen en resultaten 30

3.2 Lokale context van de wijk Huizum-West 31
3.2.1 Historisch, demografisch en economisch overzicht van de wijk 31
3.2.2 Wijkprogramma 31
3.3 De rol van opbouwwerk in de wijk Huizum-West 32
3.3.1 Visie, gedachtegoed van de Stichting Wijkwerk Leeuwarden 32
3.3.2 Opdracht voor de Stichting Wijkwerk Leeuwarden 32
3.3.3 De betekenis van 'natuur en groen' voor de Jan van Scorelbuurt 33

Hoofdstuk 4

Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies deelvragen 37

4.1.1 Eindconclusie 39

4.2 Aanbevelingen 40
4.2.1 Het totaal functioneren van het park 40
4.2.2 Meedoen 40
4.2.3 Potenties van natuur en groen 40
4.2.4 Het ontwerpen van domeinen 41
4.2.5 Voorwaarden creëren 43
4.2.6 Binding bevorderen 43

Lijst van bronnen

Bijlagen

1. Praktijkvoorbeelden van groen in de stad
2. Persbericht 'groen hoog op de agenda'
3. Overzicht investeringsbudget thema 'rood en groen' uit de Nota Ruimte
4. Motie Vluchtheuvel
5. Offerte Natuur en groen in het Vluchtheuvelgebied aan het wijkpanel Huizum-West
6. Uitnodiging buurconferentie en vragenlijst interviews
7. Totaaloverzicht resultaten enquête
8. Overzicht bestedingsbudget Wijkpanel Huizum-West (2004)

'Mensen kunnen bouwers zijn of planters.
Bouwers kunnen jaren doen over de opgave die ze zich gesteld hebben, maar op een dag zijn ze ermee klaar. Hun bouwwerk beperkt zich tot de muren die ze opgetrokken hebben. Hun leven verliest zijn zin wanneer het bouwwerk af is. Planters krijgen te maken met stormen en met seizoenen. Uitrusten is er zelden bij.
Anders dan een gebouw groeit een tuin altijd door. Hij vraagt om voortdurende zorg, maar tegelijkertijd biedt hij zijn tuinman een leven dat zijn zin behoudt, een leven als een groot avontuur[1]'.

[1] P. Coelho, Brida, Leven, de mooiste citaten, Amsterdam 2004

Inleiding

Het planten van bomen, struiken of bloemen vraagt om aandacht en zorg: op het juiste moment in de goede omstandigheden handelen. Niet altijd geeft dit het beoogde resultaat, niet altijd zijn er gunstige omstandigheden.Toch impliceert de gedane moeite een voortgaand proces dat niet te stoppen valt. Iedereen kan leren planten. Dit symboliseert de werkwijze van Cultureel Maatschappelijke Vorming (CMV).
Kijken naar wat er wel mogelijk is, is uitgangspunt bij de werkmethoden die in het beroep van Cultureel Maatschappelijke Vorming (CMV) ter beschikking staan.
Twee aspecten van de agogische kerncompetenties voor Cultureel Maatschappelijke Vorming (CMV staan hierin centraal namelijk:

- het ontwerpen, organiseren en begeleiden van aantrekkelijke kwaliteitsprogramma's die intrinsieke betekenis hebben voor mensen, die mensen bereiken en stimuleren en voorzien in wezenlijke interesses en behoefte op het brede terrein van ontmoeting, ontwikkeling en ontspanning en
- het werken aan sociale en maatschappelijke doelstellingen binnen deze programma's en diensten. Deze doelstellingen liggen op het terrein van het vergroten van de handelingscompetentie van mensen en van groepen mensen,
  sociale en culturele participatie, burgerschap en vormgeving van de samenleving.[2]

Het gaat om een proces van wederzijds leren.
Het proces van individualisering heeft ertoe geleid dat mensen zelf keuzes moeten maken op steeds meer verschillende terreinen van hun leven. Kiezen veronderstelt dat mensen beschikken over cognitieve en sociale vermogens. Maar lang niet iedereen heeft deze, waardoor veel (levens)plannen (dreigen te) mislukken[3]. Eén van de uitdagingen voor het beroep van CMV is om samen met deze mensen verborgen levensplannen weer naar boven te halen in daarvoor geschikte informele leeromgevingen.
'Natuur en groen' is een concept waarin potenties voor leren aanwezig zijn. Natuur speelt onder meer een rol bij zingeving en betekenisprocessen. Zingeving betekent dat mensen hun persoonlijke doelen in het leven vinden en benoemen, ze in een groter geheel kunnen plaatsen en ook dat zij gebeurtenissen in een groter geheel kunnen zien'[4].
Er zijn natuurparken in Nederland waar verschillende groepen en personen bij betrokken zijn, die hun eigen inbreng en ideeën hebben vertaald in natuur- en groenonderwerpen. Mensen voelen zich, soms na lange tijd opnieuw, weer verantwoordelijk voor hun zelf gecreëerde omgeving. Dit draagt bij aan hun gevoel van eigenwaarde. In wijken waar de sociale binding minder is en/of waar overlast is, heeft het stadspark door de aanwezigheid van natuur- en groenmogelijkheden om hier aan te werken.
Initiatieven op dit gebied dragen bij aan een veilige en gezonde buurt, zorgen voor (multiculturele)ontmoeting en integratie[5]. In stedelijke gebieden is de aandacht voor groen in de stad op de achtergrond geraakt door de nieuwbouw en door de herstructurering van wijken.'Rood staat sneller dan dat groen kan groeien'. Daarnaast zijn er wijken in de stad die dreigen uit te vallen door verminderd (wijk) bestuur. Mensen met een lager inkomen zijn meer aangewezen op de directe leefomgeving wat betreft hun 'keuze' voor vrije tijdsbesteding (recreëren in de natuur) en in hun 'keuze' om op vakantie te gaan[6], waardoor de groene ruimte voor hen extra betekenis krijgt.
In de stad heeft het stadspark voor mensen een ontmoetingsfunctie.

---

[2] V.de Waal, Uitdagend leren, culturele en maatschappelijke activiteiten als leeromgeving, Bussum, 2001
[3] Sociaal en Cultureel Planbureau, individualisering en sociale integratie, Den Haag, 2004
[4] J. Hassink, Gezond door landbouw en groen, relaties tussen landbouw, groen en gezondheid, persoonlijke ontwikkeling en zingeving, Assen, 2006
[5] www.opbouwwerk.nl/projecten
[6] Raad voor Landelijk Gebied, 'Recht op groen II', advies over de groene kwaliteit van de openbare ruimte mei, 2006

Aanleiding onderzoek
Bureau Aerda[7] heeft meegedaan met natuur-participatieprojecten in de wijk[8] en heeft haar ervaringen gedeeld met de Stichting Wijkwerk Leeuwarden (de SWL).De SWL heeft als werkgebied onder andere de wijk Huizum-West. Een deel van deze wijk is de Jan van Scorelbuurt waaraan het Vluchtheuvelgebied grenst. Het Vluchtheuvelgebied is een park met een half ingevuld bestemmingsplan waar de SWL een rol in speelt.
Het park heeft diverse functies, eigenaren en gebruikers. Speciaal voor jongeren is er een skatebaan, en een doorlopend graffitiproject. Het park zou een bredere functie kunnen hebben voor zijn bezoekers waar natuur en groen mogelijk een rol in heeft.

Probleemstelling
Welke potenties heeft natuur en groen voor de bewoners van de Jan van Scorelbuurt ten einde deze bewoners te betrekken bij de realisatie van de inrichting van het Vluchtheuvelgebied in Huizum-West te Leeuwarden?

- wat zijn de potenties van natuur en groen voor mensen in de Jan van Scorelbuurt?
- welke voorwaarden zijn nodig om dit stadspark in te richten met medewerking van de bewoners uit de Jan van Scorelbuurt, en;
- wat kan dit: 'inrichten van het park', opleveren voor de buurt in relatie tot de functies van het Vluchtheuvelgebied?;
- wie zijn de belanghebbenden, en;
- welke rol spelen zij bij het realiseren van natuur en groen in een stadspark als het Vluchtheuvelgebied?

'Natuur en groen' staat voor een concept, een manier van werken waarbij aandacht is voor de persoon en zijn mogelijkheden. Natuur verwijst hier naar de aard, het karakter en de essentie van iemand[9]. Groen verwijst hier naar de groen openbare ruimte in de stad.
De Jan van Scorelbuurt is een buurt in de wijk Huizum-West die grenst aan het Vluchtheuvelgebied, één van de wijkparken in Leeuwarden met een aantal voorzieningen zoals het wijkgebouw.

Doel
Initiatiefnemers(Bureau Aerda en de SWL) creëren in het jaar 2007, in samenspraak met betrokkenen randvoorwaarden om natuur en groen in het Vluchtheuvelgebied mede door bewoners te realiseren.
Subdoelen zijn:

- het bevorderen van de discussie over de herinrichting van dit gebied;
- bewustwording van het eigen gedrag en de mogelijkheden tot verandering inzetten;
- het realiseren van een natuur-, en in diverse functies, groenrijk, Vluchtheuvelgebied.

Onderwerpskeuze, voor wie geschreven
Mensen zijn wederzijds afhankelijk van elkaar en van de omgeving waarin ze wonen. Menselijke processen spiegelen zich in de natuur, in, en om mensen heen. Opbouwen en afbreken, vormen, ontwikkelen en verloren gaan.
De betekenis en functies van natuur en groen kunnen mensen in staat stellen om nieuwe vermogens te ontwikkelen, om nieuwe kansen te leren zien en om elkaar opnieuw te leren aanspreken en te leren kennen. 'Wat groen kan doen', is geschreven voor CMV'ers, om hen te inspireren, om de functies van stadsgroen te gebruiken met en voor hun doelgroepen.

[7] Bureau voor Aarde Educatie, Visieontwikkeling & Methodiekscholing, Leeuwarden
[8] Neem de natuur in de wijk, de wijk in de natuur, een project van het Landelijk Centrum opbouwwerk, (huidige naam: MOVISIE) Landschapsbeheer Nederland e.a, Zwolle, Utrecht, 2004
[9] Wikipedia, vrije encyclopedie, betekenis natuur

I hear and I forget
I see and I remember
I do and I understand
(chinees gezegde)

Leeswijzer
In hoofdstuk 1 worden de begrippen omschreven uit de probleemstelling en de erbij behorende deelvragen. Het effect van natuur en groen op gezondheid en welzijn wordt toegelicht aan de hand van vijf benaderingswijzen uit het rapport van de gezondheidsraad en de Raad voor het Natuur en Milieuonderzoek (RNMO). In dit hoofdstuk komen tevens de verschillende functies van groen in de stad aan de orde en de opdracht voor CMV hierin. De visie van de overheid op de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland en de wijze waarop burgers in Leeuwarden betrokken worden bij het thema duurzaamheid staat beschreven in hoofdstuk 2. Het open interview met bewoners van de Jan van Scorelbuurt staat centraal in hoofdstuk 3. De bredere context van de vraaggesprekken wordt verduidelijkt met een beschrijving van de wijk Huizum-West en de rol van het opbouwwerk en het jongerenwerk door de SWL.
Afsluitend in hoofdstuk 4 worden aanbevelingen en conclusies gedaan om voorwaarden te creëren om natuur en groeninrichting door en voor bewoners, in dit gebied een kans te geven. Onderdeel hiervan zijn een aantal concrete activiteiten als handelingspotentieel voor bewoners die verder uitgewerkt kunnen worden in een kleine groep; het werkatelier.

Zien
Ik zie een boom. Een stam met takken, takjes, naalden.
Wat zou ik jong zijn als het daarbij bleef.
Maar 't is een lariks, hij beweegt zijn lange armen met draperieën en hij danst en rouwt.
Wat ben ik oud.
Ik zie de zee, het water danst tot aan de horizon.
Daar blijft het bij: het doet me denken aan de zee.
Wat ben ik jong[10].

[10] (M Vasalis, Vergezichten en gezichten, 1954)

1. *De betekenis van natuur en groen voor het beroep van Cultureel Maatschappelijke Vorming*

Alles wat leeft heeft een bewustzijn in zich[11], en heeft effect op mensen. Bomen, water, dieren en natuur hebben hierbij voor veel mensen een belangrijke symbolische lading[12]. Menselijke processen spiegelen zich aan de natuur; mensen delen een levensritme met de natuur. Natuur en groen hebben potentie op verschillende aandachtsgebieden; er zijn verschillende positieve relaties bekend over natuur en groen en onder meer het effect ervan op de menselijke gezondheid. Gezondheid is verwant met welzijn en met de leefomgeving van mensen.
Stadsgroen heeft een functie in dit geheel en is voor mensen een stimulans om te ontspannen en om samen activiteiten te ondernemen. Stadsgroen kan daarmee binding met de wijk vergroten.

1.1 Beschrijving van begrippen

In de probleemstelling, in de deelvragen en in de hoofdstukken komen een aantal verschillende begrippen aan de orde die in deze paragraaf worden toegelicht ten behoeve van de duidelijkheid, het leesgemak en het leesplezier. De begrippen zijn achtereenvolgens: natuur, groen, potentie, gezondheid, welzijn, recreatie en vrije tijdsbesteding, milieu, leefomgeving, leef- en systeemwereld, bewonersparticipatie en opbouwwerk.

Natuur, groen
Natuur heeft voor mensen verschillende betekenissen. Voor de één betekent het: 'de onaangeroerde verschijningsvorm', iets dat puur is en gelijk staat aan de schepping of de wildernis, voor de ander betekent het: 'het karakter van iemand, de essentie'[13]. Natuur uit de probleemstelling slaat op de menselijke natuur, op datgene waartoe mensen in staat zijn. In het beroep van Cultureel Maatschappelijke Vorming (CMV) is het uitgangspunt van handelen: 'mensen aanspreken op hun kwaliteiten zodat zij zelf vorm kunnen geven aan hun leven'. Daarom is het begrip natuur opgenomen, naast groen.
Groen kan in de letterlijke betekenis worden opgevat, dan is het de naamkleur groen, of een kleur van een partij of een achternaam. In de probleemstelling heeft groen de betekenis van: 'een verzamelnaam voor de groene openbare ruimte binnen de bebouwde kom'. Groen geeft kleur aan de openbare ruimte, namelijk door planten, bomen en struiken.
Het kenniscentrum Stedelijke vernieuwing (KEI centrum) verstaat nog meer onder groen**:** 'parken en plantsoenen, voor zover die voor het publiek zijn opengesteld met overwegend gazons, speelweiden, bloemperken en bossages. Ook groene nutsvoorzieningen vallen eronder: sportterreinen, volkstuinen, terreinen voor dagrecreatie en begraafplaatsen. Volgens deze afbakening is in Nederland ongeveer acht procent van het stedelijke gebied, en ongeveer eenderde van de openbare ruimte, groen. Sommige groene ruimtes zijn voor de stad als geheel van belang, andere op het schaalniveau van wijken en buurten'[14].De begrippen natuur en groen wordt in de literatuur door elkaar gebruikt.
In het boek 'Gezondheid door landbouw en groen' van J. Hassink[15], wordt het begrip groen uitgelegd in de betekenis van natuur uit het rapport van de Gezondheidsraad en RMNO. Het begrip natuur uit dit rapport, verwijst naar de directe omgeving waar bewoners van een wijk zich bevinden, of: 'de omgeving waarin organismen of hun biotopen zich nadrukkelijk manifesteren.

---

[11] I. van Lippe-Biesterfeld, Samen, de natuur als familie, Baarn, 1998
[12] Gezondheidsraad, Raad voor Ruimtelijk Natuur en Milieu Onderzoek (RNMO), § 8.1 theoretisch en empirisch onderzoek, natuur en zingeving, 2004
[13] De essentie (Latijn: essentia, van esse, zijn) is filosofisch gezien de aard van iets. Essentie kan in het algemeen worden beschouwd als datgene wat je overhoudt wanneer de randzaken worden weggedacht.
[14] Pleidooi voor de openbare ruimte 2001, uit de architectuurnota ministeries van VROM, LNV,V&W, locale overheden en marktpartijen, www.kei-centrum.nl
[15] J. Hassink is senior onderzoeker 'Landbouw Groen en Gezondheid', bij Plant Research International, onderdeel van Wageningen universiteit en research Centrum

Behalve natuurreservaten behoren hiertoe ook het agrarische gebied, de productiebossen, stedelijk groen en de tuin achter het huis'[16].
De urbane natuur is de natuur in de stedelijke omgeving, zoals tuinen, parken, recreatieparken, bermen, hagen en zwemwaters. Voor deze natuur is onderhoud nodig en beheer.
'Schroevers omschreef natuur als 'alles wat zichzelf ordent en handhaaft, al dan niet in aansluiting op menselijk handelen, maar niet volgens menselijke doelstellingen[17]'
Mensen hebben invloed op de natuur in hun omgeving en vice versa, waarover meer in §1.2.
Met groen wordt in de probleemstelling de urbane natuur bedoeld.

Potentie
Verderop in het hoofdstuk worden de potenties van natuur en groen besproken. Het begrip potentie slaat op: 'vermogen, macht'. Potentieel betekent: 'de mogelijkheid bezittend zich te ontwikkelen tot het genoemde'[18]. Natuur en groen hebben verschillende potenties in zich, die te maken hebben met aandachtsgebieden, onderwerpen die gehanteerd worden door bijvoorbeeld beleidsmakers en professionals om werkterreinen en invalshoeken van elkaar te onderscheiden. Een aantal van deze aandachtsgebieden zijn: gezondheid, welzijn, recreatie, milieu. Deze aandachtsgebieden komen in dit onderzoek naar voren bij de potenties van natuur en groen en bij de functies van stadsparken.
De samenhang tussen al deze aandachtsgebieden is verwoord in de ecologische competentie van CMV.

Gezondheid
Volgens professor J. P. Kuiper zou gezondheid het beste gedefinieerd kunnen worden als:
'Een groeiproces van menswording, dat gedragen wordt door een harmonieuze verhouding tussen de mens en zijn menselijke situatie. Dus een dynamisch proces in het individu zelf, echter ook een proces tussen het individu en zijn omgeving. Dit komt erop neer dat de mens het beste ontdekt en leert hoe hij zich, in harmonie met zijn omgeving, in het leven staande kan houden, door vallen en opstaan. Gezondheid heeft dus duidelijk iets te maken met de samenleving[19].
De visie op mensen, gezondheid en ziekte is bepalend voor de beroepshouding en het beroepsmatig handelen van individuele hulpverleners als ook op de wijze waarop het gehele gezondheidszorgsysteem functioneert. Vanwege de onderlinge samenhang tussen gezondheid en welzijn is hier gekozen voor de holistische benadering. Sociaal- maatschappelijke, psychische (geestelijke) en somatische (lichamelijke) onderdelen zijn wel te onderscheiden maar niet te scheiden.

Welzijn
De definitie van de Wereld Gezondheids Organisatie (WHO) omschrijft welzijn (ook als de kwaliteit van leven): 'de individuele perceptie van de toestand in het leven in de context van de eigen cultuur, waardeschaal, zijn objectieven, zijn verwachtingen en zijn standaarden.
Het concept integreert op een complexe manier de fysieke gezondheid van een persoon, zijn psychologische toestand, zijn graad van onafhankelijkheid, zijn sociale relaties, zijn persoonlijke overtuigingen, zijn relaties met gebeurtenissen en zijn omgeving[20].
De holistische visie ziet de mens tevens als zelf verantwoordelijk voor zijn eigen leven en functioneren. Ieder mens heeft de persoonlijke verantwoordelijkheid om op zijn eigen unieke wijze in zijn behoeften te voorzien, om zodoende een zinvol en gezond bestaan op te bouwen waarin hij zich kan ontplooien[21].

---

[16] van den Berg en van den Berg, uit: adviesrapport Gezondheidsraad, juni 2004
[17] Natuur en gezondheid, Invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden, Gezondheidsraad, Ruimtelijk, Natuur en Milieu Onderzoek (RNMO), juni 2004
[18] Wolters', woordenboek Nederlands
[19] J. De Jonge, W. Klein Nijenhuis, Gezondheidskunde voor de verplegende en verzorgende beroepen, www.home.tiscali.nl
[20] WHOQOL Group, 1995
[21] J. De Jonge, W. Klein Nijenhuis, Gezondheidskunde voor de verplegende en verzorgende beroepen, www.home.tiscali.nl,

Ecologie
De holistische benadering ligt dicht bij de ecologische. De ecologie bestudeert het voorkomen van een soort en de relaties tussen organismen onderling en de relaties tussen organismen.
Het woord ecologie wordt ook gebruikt in de betekenis van gerelateerd aan het milieu; de term hiervoor is ecologisme, afgekort met het woord eco-[22].
Bij ecologische basisvorming wordt aandacht besteed aan het leren kennen en waarderen van de levende en niet-levende omgeving en de plaats van het eigen handelen daarin.
Leren voor leefbaarheid is het samen met bewoners bijdragen aan het leefbaar maken en houden van de straat, de wijk en de stad. Centraal staat het bewust maken van de invloed die mensen hebben op de kwaliteit van hun leefomgeving. Leren voor leefbaarheid zorgt voor draagvlak voor beleid[23].
Voor CMV is de ecologische competenties één van de nieuwe competenties die in dit hoofdstuk wordt genoemd bij de 'bagage van de moderne nomade'. Onder de ecologische competentie wordt verstaan: 'het vermogen om zorgzaam en respectvol met mens, dier, natuur en sociale verbanden om te gaan'[24].
Stadsgroen heeft een functie in de manier waarop mensen natuur in de stad beleven.

Recreatie en vrijetijdsbesteding
Recreëren doen mensen om te ontspannen en om zich te vermaken. Het woord 're- creatie', duidt op vernieuwing, verfrissing, het opladen van de persoonlijke actieradius. 'Onder recreatie verstaat men alle vormen van vrijetijdsbesteding, activiteiten die naast de dagelijkse verplichtingen kunnen worden gedaan'[25]. Het hebben van vrije tijd en de invulling daarvan organiseren mensen op hun eigen wijze.

Milieu, leefomgeving, leef- en systeemwereld, bewonersparticipatie
Het milieu of de ecologische leefomgeving is het gedeelte van onze fysieke omgeving (levende en niet levende natuur) waarin het menselijk leven en het menselijk bestaan mogelijk is en plaatsvindt[26].
De leefwereld is het privé domein, waarin de mensen met elkaar omgaan buiten de systemen. In het verleden bestond een samenleving bijna helemaal uit 'leefwereld', maar in de moderne tijd is een steeds groter deel 'systeemwereld' geworden. 'De systeemwereld is alles wat mensen ontwikkeld hebben aan instellingen en structuren op gebieden als economie, politiek, onderwijs, wetenschap, overheid, gezondheidszorg, verzorgingsstaat, rechtspraak, enz'[27].
Mensen voelen zich niet automatisch betrokken bij hun leefomgeving, een gegeven waarop burgers tegenwoordig worden aangesproken, nu de, voorheen vanzelfsprekende, informele zorg af neemt en de formele onbetaalbaar wordt (paragraaf 1.4).
Bewonersparticipatie is erop gericht om 'bewoners intensief te betrekken bij veranderingen in hun woonomgeving'[28] of, in een verdergaande definitie, 'het geven van zeggenschap aan bewoners om invloed uit te kunnen oefenen op hun woonomgeving'.
De ondersteuning daarbij kan gedaan worden vanuit het opbouwwerk.

Opbouwwerk
Letterlijk genomen betekent het woord 'opbouwwerk' dat ergens een positief (= opbouwend) stuk werk wordt geleverd. Opbouwwerk draagt dan ook bij aan een positieve ontwikkeling van de samenleving of van delen daarvan[29]. Opbouwwerk kent verschillende methoden en werkwijzen.
Een traditie die de laatste tijd weer meer aandacht krijgt is het combineren van informatieverzameling met mobilisatie en educatie: burgers zoveel als het kan zelf zaken laten uitzoeken om daarmee de betrokkenheid te vergroten bij veranderingsprocessen.

---

[22] Wikipedia, de vrije encyclopedie, ecologie
[23] www.podiumonline.nl, site voor educatie en communicatie over natuur en leefomgeving, IVN
[24] V. de Waal, diversiteit in samenhang, de toekomstverkenning van CMV, in opdracht van het landelijk project opleidingskwalificaties CMV
[25] Wikipedia, de vrije encyclopedie, recreatie
[26] Wikipedia, de vrije encyclopedie, milieu
[27] H. Kunneman, postmoderne moraliteit, synopsis van het boek door P. Romeijn, december 1999
[28] Definitie in 'De zeven uitdagingen van bewonersparticipatie in herstructureringsoperaties', VROM in samenwerking met NIZW, 2004: 'Onder bewonersparticipatie verstaan we het intensief betrekken van bewoners bij de formulering en uitvoering van herstructureringsplannen'
[29] www.welzijnwerk-hoogeveen.nl

De methode van participatief onderzoek, is een werkwijze waar het onderzoek (H 3) op anticipeert en die andere belanghebbenden naast burgers, aanspreekt om natuur en groen sterk te maken in beleid.

1.2 Potenties van natuur en groen

In deze paragraaf wordt op basis van de literatuur een theoretische onderbouwing gegeven voor de potenties van natuur en groen, waarbij de samenhang tussen de aandachtsgebieden die gegeven zijn in paragraaf 1.1, het uitgangspunt is.
De natuur heeft op verschillende manieren invloed op de gezondheid van mensen. De gezondheidsraad onderscheidt vijf werkingsmechanismen[30] waarop dit gebeurt, namelijk via het herstel van aandachtsmoeheid, het stimuleren van bewegen, het vergemakkelijken van sociaal contact, het bevorderen van de ontwikkeling van kinderen, het mogelijkheden bieden voor persoonlijke ontwikkeling en zingeving bij volwassenen.

1. Het herstel van stress en aandachtsmoeheid

Stress door sociale en fysieke omgevingsfactoren heeft een grote invloed op onze fysiologie en ons gedrag en vraagt een voortdurende aanpassing van lichaamsfuncties. Het beleven van een groene omgeving blijkt gunstig voor het herstel van de concentratie en het zelfbeheersingmechanisme. Het mechanisme voor herstel wordt ook wel aangeduid met de term 'restoration'.'Restoration' is dan het proces waardoor een persoon terugkeert naar een toestand van onaangetast affectief, cognitief, fysiologisch en fysiek functioneren. De belangrijkste theorieën over de invloed van natuur op herstel van stress en aandachtsmoeheid zijn de *Attention Restoration Theory* (ART) van Kaplan en Kaplan en het psycho-evolutionaire model van Ulrich. Aandachtsmoeheid ontstaat wanneer het lichaam actief moeite moet doen om irrelevante informatie te onderdrukken en bij het uitvoeren van cognitieve taken waarvoor langdurig gerichte aandacht nodig is.De natuur biedt mogelijkheden om afstand te nemen van routinematige bezigheden en gedachten (being away) en de natuur trekt de aandacht zonder dat het moeite kost. Ulrich stelt dat als gevolg van een aangeboren, adaptief mechanisme het waarnemen van deze kenmerken positieve emotionele reacties veroorzaakt.

2. Het stimuleren van bewegen

Lichamelijke activiteit wordt door tal van factoren beïnvloed, naast persoonlijke kenmerken en leefstijl ook door sociale en fysieke omgevingsfactoren. Het wetenschappelijke bewijs dat een groene omgeving op zich aanzet tot bewegen is niet direct aan te voeren. Voor wandelen blijken toegankelijkheid, grondgebruik en veiligheid in gebieden belangrijk te zijn[31].
Er zijn aanwijzingen dat de omgeving een belangrijke determinant is van bewegen, zowel thuis als op het werk, waarbij een uitnodigende omgeving aanzet tot bewegen in de vorm van wandelen, joggen en fietsen. De gezondheidskosten die ontstaan door gebrek aan beweging bedroegen 744 miljoen in 2002[32].

3. Het vergemakkelijken van sociaal contact

De aanwezigheid en het zicht op groene openbare ruimte heeft een positieve samenhang met sociale verbondenheid. Het gebruik van groene openbare ruimte doet het aantal *face to face* contacten toenemen, wat ten gunste is van de sociale verbondenheid. Stadsgroen, het park verruimt de mogelijkheid voor mensen om elkaar te ontmoeten. Een Nederlandse groepsgebonden activiteit is het samen onderhoud plegen in natuurgebieden. Deze activiteiten hebben een stimulerend effect op de sociale contacten en de sociale verbondenheid. 'De roep om 'onthaasting', het kunnen tegengaan van stress en de behoefte aan bezinning vindt weerklank in het vrijetijdsdomein'[33]. De functie van natuur en groen voorziet in de recreatieve behoefte van mensen waar sociaal contact deel van is.

---

[30] Invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden. Gezondheidsraad en Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek. Natuur en gezondheid Den Haag: Gezondheidsraad en RMNO, 2004

[31] Goossen e.a. hebben een verzameling van indicatoren ontwikkeld voor de recreatieve kwaliteit van het landelijk gebied voor wandelen en fietsen in de vrije tijd

[32] TNO, 2004

[33] M. Spierts, werken aan openheid en samenhang ,H2. recreatie, Maarssen, 2000

4. Het bevorderen van de ontwikkeling van kinderen
Belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen zijn de mogelijkheden om te spelen en om te leren. Door het verdwijnen van natuur uit de directe leefomgeving en de afname van de bewegingsvrijheid nemen de mogelijkheden voor natuurervaringen die deze ontwikkelingen mogelijk stimuleren echter af. Volgens Gebhard komen natuurlijke omgevingen tegemoet aan het verlangen van kinderen om tegelijkertijd vertrouwdheid en veranderlijkheid te ervaren: de boom is een blijvend en daardoor vertrouwd element in de kinderwereld, maar verandert met elk jaargetijde. Kinderen blijken de natuur niet zozeer als een achtergrond voor activiteiten te beschouwen, maar veel meer als een factor van (symbolische) betekenis of stimulans.

5. Het mogelijkheden bieden voor persoonlijke ontwikkeling en zingeving bij volwassenen
Ervaringen met natuur zijn altijd ook ervaringen met mensen zelf: natuurervaringen/ natuurverschijnselen geven aanleiding tot denken en voelen over wie mensen zelf zijn.
Bij 'natuurbeleving' wordt de uiterlijke ervaring tot een bijzondere (unieke), subjectief betekenisvolle innerlijke ervaring. In tegenstelling tot 'entertainment' is deze ervaring niet te produceren, het valt mensen toe, het is een geschenk, waarvoor mensen open kunnen (leren) staan en waarvoor mensen vaak een zekere moeite moeten doen[34]. Er bestaan aanwijzingen dat er een relatie bestaat tussen gezondheid en zingeving en tussen zingeving en natuurbeleving. Verblijf in de natuur bevordert de persoonlijke ontwikkeling en zingeving op een aantal manieren[35]:

- natuurbeleving bevordert gevoelens van autonomie en competentie en stimuleert het aangaan van sociale relaties;
- recreëren in de natuur brengt mensen naar plaatsen waar de oorzaken van stress en trauma afwezig zijn, waar zij even in een ‘andere wereld’ kunnen zijn;
- activiteiten in de natuur verbeteren de stemming. Lazarus e.a. suggereren dat recreatie belangrijk is voor het verwerken van levenscrises, doordat de positieve emoties die door recreatieve activiteiten worden opgewekt werken als een *breather* (onderbreking van de stress), een ‘supporter’ (ondersteuner van de neiging tot herstel) en een *restorer* (van hoop en perspectief).

Natuur en gezondheid

natuurlijke omgeving (van stadsnatuur tot wilde natuur)	herstel van stress en aandachtsmoeheid bewegen sociale contacten ontwikkeling kind persoonlijke ontwikkeling volwassene (zingeving)	gezondheid: afwezigheid ziekten en lichamelijk, psychisch en sociaal welbevinden

Figuur 1 Schematisch overzicht van de mogelijke gunstige invloeden van natuur op gezondheid.

Uit deze benaderingswijzen naar het effect op gezondheid en welzijn zijn een aantal functies af te leiden voor groen in de stad.

1.3 Functies van groen in de stad

‘De kwaliteit van onze stedelijke omgeving is belangrijk voor onze concurrentiepositie in Europa en voor het functioneren van onze samenleving’ aldus de notitie 'Recht op groen', een advies over de groene kwaliteit van de openbare ruimte van De Raad voor het Landelijk Gebied (RLG).
Functies van groen in de stad spelen een rol bij:

- leefbaarheid

[34] K. Both, Stoutenburglezing, oktober 2005, verwijst naar natuurwaarden en natuurbeleving, Gebhard, 2005
[35] Invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden. Gezondheidsraad en Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek. Natuur en gezondheid Den Haag: Gezondheidsraad en RMNO,2004

Recreatie en vrijetijdsbesteding zijn vormen van menselijk handelen waarin het proces van betekenis- en zingeving centraal staat. Recreatie nabij de woon- en werkomgeving is belangrijk, voor de ontspanning tussendoor.
Sommige groepen (vaker afkomstig uit lagere inkomensgroepen en allochtoon) zijn sterk aangewezen op vormen van recreatie in de directe woonomgeving die bereikbaar en (financieel) haalbaar zijn. 'Mensen hebben verwachtingen ten aanzien van de kwaliteit en veiligheid van speelvoorzieningen, groenvoorzieningen, en ontmoetingsplaatsen'[36].
Voor jeugdigen vergroot de aanwezigheid van stadsgroen de mogelijkheden om te sporten en om elkaar te ontmoeten.'Sportieve tijdbestedingsmogelijkheden en ontmoetingsmogelijkheden leiden, samen met andere maatregelen, tot vermindering van onveiligheid door jeugdigen'[37].
Voor de leefbaarheid van bewoners in een wijk is de openbare ruimte een ontmoetingsplaats en de mogelijkheid voor sociaal contact, voor kinderen biedt een groene ruimte speel- en bewegingsplekken.

- economie

Behalve het effect op de gezondheid en het welzijn van mensen draagt natuur en groen in de stad bij aan het bevorderen van het uiterlijk van de stad, de architectonische vormgeving en daarmee de identiteit van buurt en stad. Wonen in het groen wordt door mensen aantrekkelijk gevonden, de waarde van de huizen stijgen wanneer er veel groen in de omgeving is. Daarnaast biedt de groensector werk aan mensen in alle inkomenscategorieën. Indirect leidt een groene woon- en werkomgeving tot minder ziekteverzuim, mensen bewegen meer en doen minder beroep op de gezondheidszorg. Een uitnodigende omgeving maakt bewoners meer betrokken wat kan leiden tot minder vandalisme. 'Iets wat mooi en eigen gemaakt is, sloop je minder gauw'. Het onderzoeksrapport naar het effect van natuur en groen op gezondheid door Alterra[38], zoomt ook in op twee effecten van groen die aan belangrijke doelstellingen van het Grote stedenbeleid zijn gerelateerd. Dit zijn het effect op het percentage kinderen met over-gewicht en het effect op het binden van huishoudens met midden- en hoge inkomens aan de stad'[39]. Investeren in groen is, samen met het positieve effect op gezondheid en welzijn, ook in economisch van betekenis voor de Nederlandse samenleving en draagt daarmee bij aan de overheidsdoelstellingen uit de nota ruimte: 'ruimte voor een voor een sterke economie, een veilige en leefbare samenleving en een aantrekkelijk land'.

- natuur

Groen biedt 'onderdak' aan planten en dieren waardoor deze soorten zich kunnen vestigen en handhaven in stedelijk gebied. De flora en de fauna dragen bij aan de natuurbeleving en zijn daarmee draagvlak voor natuurbehoud en natuurontwikkeling in Nederland.
De functie die groen heeft voor mensen wonend in de stad wordt in paragraaf 1.4 tegen de achtergrond van maatschappelijke ontwikkelingen besproken.

1.4 Veranderingen in de leefwereld

'We leven allemaal in onze eigen wereld.
Maar als je naar de sterrenhemel kijkt,
Zie je dat al deze verschillende werelden met elkaar samenhangen,
dat ze sterrenbeelden vormen, zonnestelsels, melkwegstelsels'[40]

Natuur en groen effecten en sociaal maatschappelijke thema's beïnvloeden elkaar.
Een aantal thema's spelen een rol in de verhalen van mensen die naar boven zijn gekomen tijdens de open interviews. Daartegenover staat een andere (gewenste) dimensie of een ander gewenst verlangen.

- sociale veiligheid - onbevangen zijn;

Onder de term sociale veiligheid wordt verstaan: 'bescherming of het zich beschermd voelen tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door of dreigt van de kant van menselijk handelen in de openbare ruimte'.

---

[36] M. Spierts, Werken aan openheid en samenhang, H 2, § 2.2 maatschappelijke ontwikkelingen, Maarssen, 2000
[37] Groenforum Nederland 2003; RMO, 2004, www.aeneas.nl
[38] kennisinstituut van het Universiteit en researchcentrum in Wageningen
[39] www.groenforumnederland.nl, Groenforum Nederland is het platform van organisaties, bedrijven en overheidsinstellingen die beleidsvoorbereiders, beslissers en anderen op alle niveaus er toe willen brengen meer te investeren in groen.
[40] Paulo Coelho, Veronica besluit te sterven

Mensen voelen zich onveilig wanneer er geen of onvoldoende maatregelen zijn die bescherming bieden, bijvoorbeeld door de afwezigheid van toezicht.
Incidenten die gebeuren zijn bijvoorbeeld: agressief gedrag (schelden, beledigen, slaan, vechten, bedreigen, met voorwerpen gooien), brandstichting, vandalisme, het aanbrengen van graffiti, openbare dronkenschap, geluidsoverlast door radio's of walkmans, vervuiling door etenswaren, papier, verpakkingsmaterialen.

- leven in een risicomaatschappij - vertrouwen in de (deskundige) medemens;

Volgens Beck[41] treedt er een nieuwe fase van modernisering op in de maatschappij, waarbij industrialisering en verstedelijking, eerst een voorwaarde waren voor modernisering, maar nu zelf gemoderniseerd worden. De betekenis voor de 'moderne burger' is bijvoorbeeld dat hij minder een beroep kan doen op de kennis en ervaring van de deskundige en de experts. Zij spreken elkaar vaak tegen en gingen te vaak uit van impliciete vooronderstellingen. De overheid wordt tijdens de interviews in het bijzonder beschouwd als de experts.Welke deskundige 'leiders' te vertrouwen zijn in het leven van mensen is minder vanzelfsprekend dan voorheen, mede doordat (sommige) mensen mondiger zijn geworden en minder volgzaam. Mensen zijn, en sommigen willen, meer aangewezen zijn op het eigen vermogen om onderscheid te maken en om te kiezen welke informatie zij tot zich nemen, hoe ze dit vervolgens interpreteren en of ze wel of niet handelen.
Bij mensen die ondervraagd zijn is het vertrouwen in 'de' overheid sterk verminderd door persoonlijke ervaringen. 'Het debat en de publieke meningsvorming kunnen een rol spelen om betere en meer gefundeerde keuzes te maken en een duidelijke waarden oriëntatie is nodig om vernieuwingen te kunnen toetsen'.Risico's zijn het ecologisch risico waarbij materiële welvaart het (over) leven en de gezondheid van mens en dier bedreigt en het proces van individualisering;

- individualisering - er alleen voor staan

Van mensen, wordt meer dan voorheen, verlangd dat zij zelf invulling geven aan hun leven en aan hun eigen biografie. De vraag is in hoeverre iedere burger daartoe zelf in staat is, niet iedereen beschikt over kennis, vaardigheden en attitude om iets aan zijn of haar situatie te (willen) veranderen. Bij de vorming van hun identiteit kunnen zij minder een beroep doen op gevestigde patronen (bijvoorbeeld, man-vrouw relaties, opvoeding, zingeving). Werken aan een eigen identiteit, een eigen persoonlijk levensverhaal creëren wordt zo onzekerder.
De 'gewenste' toenemende individuele zelfredzaamheid kan tot gevolg hebben dat de onderlinge solidariteit afneemt.

- sociale binding - spontaan gedurfd contact

De relaties en de netwerken van mensen veranderen. Oude sociale verbanden hebben plaats gemaakt voor nieuwe[42]. Tijdens sociale activiteiten komen mensen met elkaar in gesprek. Activiteiten binden mensen, het is een gewoonte in het dagelijkse leven.Binding geeft mogelijkheden voor ontspanning en plezier. In de wijk betekent dit dat mensen zich verbonden voelen met de activiteit en met de plaats waar dit gebeurd, meestal in het wijkgebouw.Wanneer mensen van diverse pluimage elkaar in het dagelijkse leven ontmoeten, heeft dit potenties voor het uitwisselen van kennis over elkaar[43].Het hoeft niet zo te zijn dat mensen vervolgens meer en intensiever contact hebben, er is wel aanleiding en gelegenheid voor contact.

- multiculturaliteit - anders (mogen) zijn

Mensen afkomstig uit verschillende culturen delen hun leefomgeving met elkaar. Verschillen komen soms tegenover elkaar te staan, burgers moeten leren omgaan met verschillen. Ze vinden elkaar in de algemene behoefte aan een sociale veilige woonomgeving[44].

- de ontwikkeling van de cultuur en bewustzijnsindustrie[45]- herkenning, aanspreekbaar zijn.

De toenemende informatiestroom, veroorzaakt door (de behoefte aan) de nieuwe media, waar mensen aan 'blootgesteld worden', maakt dat mensen moeilijker kunnen vaststellen welke betekenis de informatie heeft en wat zij er wel of niet mee moeten doen.

---

[41] de toekomst van CMV volgens Vincent de Waal, Diversiteit in samenhang, Toekomstverkenning CMV
[42] de toekomst van CMV volgens Vincent de Waal, Diversiteit in samenhang, Toekomstverkenning CMV
[43] Stichting actief burgerschap, de dag van de dialoog Amsterdam, juni 2006
[44] M. Spierts, Werken aan openheid en samenhang, H 2, § 2.2 maatschappelijke ontwikkelingen, Maarssen, 2000
[45] Negt, de toekomst van CMV volgens Vincent de Waal, Diversiteit in samenhang, Toekomstverkenning Culturele en Maatschappelijke Vorming

‘De mogelijkheid om deze te verbinden met duidelijke betekenissen neemt af’[46]. Er wordt gesproken over een voortdurend proces van maatschappelijke versnelling, met de noodzaak tot ‘bijblijven’. In een lezing over ‘tussentijd’ zegt Kees van Kooten het volgende:
‘Ik breek hier geen lans over de terugkeer naar de postkoets, maar pleit wel voor het blijven schrijven van brieven. Omdat e-mail geen reis kent, maar een brief onderweg is en omdat wij, zolang iets onderweg is, ons de tussentijd bewust zijn’. Het persoonlijk contact levert het verhaal van mensen op.
De moderne nomade is een begrip dat verwijst naar de relatieve vrijheid in de moderne tijd en naar de snelle veranderingen in de samenleving, waar het e-mail verkeer van Kees van Kooten, een voorbeeld van is. De sociale herkomst of religie dragen niet meer automatisch bij aan de identiteit van de meeste mensen[47]. In het recht op onafgestemdheid[48] dienen mensen hun identiteit zelf te construeren en te ontwikkelen. De ruimte dient om op basis van eigen ervaringen en inzichten met vallen en opstaan uit te vinden hoe vanuit je eigen unieke mogelijkheden, achtergronden en levensloop gestalte te geven aan een goed leven (zingeving).
CMV heeft hierbij verschillende mogelijkheden en werkterreinen om doelgroepen hierin te adviseren, te ondersteunen, en te begeleiden.

1.5 Toepassingen voor CMV

Landelijk zijn initiatieven genomen om stadstuinen te adopteren, klein groen met een grote betekenis voor de leefbaarheid in de wijk[49]. Voor CMV kunnen deze stadstuinen en parken een rol spelen bij activiteitenprogramma’s die zij met en voor hun doelgroepen, in het kader van maatschappelijke doelen, maken. Plannen en activiteiten kunnen deel uit maken van de wijkvisie, zie paragraaf 2.2.2. waardoor een park officiële status krijgt in een gebied.
Doelen van programma’s kunnen liggen op het gebied van:

- activering en participatie;

Bewoners worden gestimuleerd om mee te denken en om bij te dragen aan de vormgeving en aan de inrichting van hun (groene) leefomgeving, waaronder het stadsgroen;

- sociale ontwikkeling;

Het stadsgroen heeft een ontmoetingsfunctie voor de bewoners in de wijk. Bewoners krijgen de kans om nieuwe sociale contacten aan te gaan en kunnen met activiteiten een eigen ontmoetingsplek creëren;

- sociale cohesie in de wijk;

Verschillende verenigingen en belangenpartijen in een wijk worden betrokken bij de herinrichting van het park;

- democratisering en inspraak;

Bewoners leren hun belangen te vertegenwoordigen in samenspraak met lokaal betrokken organisaties, bijvoorbeeld met het wijkpanel dat wordt ondersteund door opbouwwerk.

- preventie in de wijk;

Leefbaarheid kan worden bedreigd door overlast. In samenspraak met de jongeren kan gekeken worden welke functies het park heeft voor hen en op welke wijze het park in de behoefte kan voorzien. Jongeren worden mede verantwoordelijk gemaakt voor (de beleving en het functioneren van) hun ‘eigen terrein’. Met natuur en groen kunnen unieke leersituaties worden gecreëerd.
Door mensen uit hun ‘gewone’ omgeving te halen worden andere kwaliteiten aangesproken, alleen al het vermogen om zich aan te passen en de veranderingen die dat met zich meebrengt te kunnen dragen betekent dat de deelnemer nieuwe leer-, en handelingsperspectieven aangereikt krijgt[50].
Voor een gedetailleerdere beschrijving van deze methode verwijs ik naar publicaties van du Prie uit 1991 en Duindam e.a uit 1996. Bij ervaringsleren wordt een situatie gecreëerd waarin een cliënt concrete ervaringen op kan doen die vervolgens als motivatie en basis fungeren voor nieuwe leerprocessen[51]. Ervaringsleren is een methodiek uit de jeugdhulpverlening.

---

[46] de toekomst van CMV volgens Vincent de Waal, Diversiteit in samenhang, Toekomstverkenning CMV
[47] V. de Waal, H2, §2.1 het ontstaan van de moderne nomade, Bussum, 2004
[48] Kunneman, 1999
[49] ‘Neem de natuur in de wijk, de wijk in de natuur’, Landelijk Centrum Opbouwwerk e.a, Zwolle, 2004
[50] Du Prie, 1991
[51] Duindam e.a, 1996

Zoeken begint altijd met beginnersgeluk
en eindigt met de test van de veroveraar[52]

[52] P. Coelho, De Alchemist.

2. *De plaats, en de betekenis van natuur en groen op de politieke agenda*

Van belang voor de ontwikkelingskansen van een stadspark en de rol van bewoners daarin, is de plaats die natuur en groen, krijgt op de politieke agenda en welke belangen er zijn bij de verdeling en de inrichting van de 'natuurlijke' openbare ruimte in Nederland. Dit hangt samen met de visie die mensen hebben op de inrichting van de natuur. 'De opdracht' voor de landelijke en de gemeentelijke politiek vertaalt zich in kansen en mogelijkheden voor natuur en groen, aangegeven met beleidsstandpunten en projecten als Groene Partners en 't Kan wél'. Het stadspark heeft verschillende functies voor bewoners in de wijk en tekent daarmee de uiterlijke en de innerlijke waarde van de stad. Er worden op lokaal niveau voorbeelden gegeven van situaties en mogelijkheden in Leeuwarden.

2.1 Culturele verschillen in visie op de natuur

'Het is de visie van mensen op de natuur, die bepaalt hoe mensen de natuur zullen beleven'

Visies liggen dicht bij attitudes. Mensen, en dus ook regeringen, kunnen zich op verschillende manieren ten opzichte van de natuur gedragen. De visies verschillen per cultuur, per land.

Visies op de natuur zijn bijvoorbeeld die van de:

- heerser; kolonisator, uitbater, de mens ziet zichzelf als bovengeschikt aan de natuur;
- beheerser; natuur en milieu mogen gebruikt worden voor het welzijn van de mens, maar dat moet wel goed gebeuren;
- beheerder; de mens is de partner van de natuur, ze kunnen goed samen gaan;
- beheerste; de mens is ondergeschikt aan de natuur, de natuur moet meer haar eigen gang kunnen gaan.

Culturen (en dus mensen) zijn te onderscheiden al naar gelang hoe ze omgaan met tijd, met de natuur en met andere mensen[53]. In landen waar mensen de natuur als ondergeschikt zien aan de mens, zoals in Roemenië, Cuba, Spanje en Frankrijk, zorgen mensen minder goed voor het milieu en de natuur.In landen als Kuwait, Oman, Egypte en Japan zouden de bewoners zich bewust zijn van het door God gegeven karakter van natuurlijke bronnen en zouden ze minder geneigd zijn om de natuur te willen beheersen. In landen als Duitsland en Zweden waar de mens op gelijke voet met de natuur staat, is de zorg voor natuur en milieu het grootst. Volgens dit onderzoek ligt Nederland tussen deze extremen in.

2.2 Nederland, de nota ruimte

Het grote stedenbeleid (GSB) is in 1994 van start gegaan op initiatief van de vier grote steden, Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Het doel is de aanpak van problemen in de steden.

31 steden in Nederland, de vier grote-, en 27 middelgrote-, hebben samen met de regering afspraken gemaakt over vijf thema's waaraan gewerkt moest worden, waaronder kwaliteit van de sociale en fysieke leefomgeving. In het beleidskader 'Stedelijke Vernieuwing', geeft het VROM een overzicht van de twaalf prestatievelden waaraan de G31 steden zowel procesmatig als inhoudelijk moeten voldoen. In juni 2005 heeft de Raad voor Landelijk Gebied een advies uitgebracht aan het ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Zij stelde daarin dat de betekenis van groene kwaliteit (het maatschappelijke rendement) nog onvoldoende wordt (h)erkend en tot uiting komt in overheidsbeleid en de uitvoering daarvan. 'In de kern stelt de Raad dat relevante partijen hun eigen belang voor de korte termijn moeten inruilen voor het maatschappelijke belang op de lange termijn van een groene leefomgeving'[54]. Iedereen heeft recht op groen. Een goede balans tussen groen en rood definieert de Raad als: 'de situatie waarin alle maatschappelijke functies van groene kwaliteit optimaal vervuld worden'.

---

[53] Trompenaars en Hampden-Turner, 1997

[54] Reactie ministerie naar aanleiding van het adviesrapport Recht op groen door de Raad voor het Landelijk Gebied 2006

De aanwezigheid van groen in en om de stad wordt gemeten met behulp van indicatoren, zoals de leeswijzer: 'sectie groen in en om de stad' van het Milieu Compendium[55], aangeeft. Ook soorten groen en hun gebruiksfuncties zijn hierin opgenomen.
Zo wordt aan de aanwezigheid van 'robuust en samenhangend groen' waarden en betekenis toegekend als: 'natuur, ruimte, rust en stilte'. De ruimtelijke samenhang van het stedelijk groen is belangrijk voor het gebruik van groen door mens en dier. Niet alleen is het gunstig als groengebieden onderling zijn verbonden, ook samenhang met het buitengebied vergroot de gebruikswaarde'[56]. Natuur en groen dragen bij aan het verbeteren van de leefomgeving voor mensen wonend in de stad (paragraaf 1.2). De stad is een compacte woonomgeving waar de ruimte schaars is. Om natuur en groen ruimte te geven zijn er verschillende mogelijkheden.
In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van praktijkvoorbeelden in Nederland.
Het Rijk heeft het advies van de Raad voor het Landelijke Gebied opgepakt om te komen tot een impuls en betere afstemming tussen overheden met diverse projecten. Een overzicht van deze projecten zijn weergegeven in bijlage 2 in een gezamenlijk persbericht van de ministeries van VROM en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV).

De nota ruimte is een strategische nota op hoofdlijnen en bevat de visie van het kabinet op de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland. De nota is in werking getreden op 27 februari 2006. Deze nota waarborgt waardevolle groengebieden, maar geeft ook ruimte voor ontwikkeling. Het motto daarbij is: 'Decentraal wat kan, centraal wat moet.' sterke economie, een veilige en leefbare samenleving en een aantrekkelijk land.'De nota ruimte bevat de ruimtelijke bijdrage aan een sterke economie, een veilige en leefbare samenleving en een aantrekkelijk land'[57].
De nota ruimte is een onderdeel van het (groot) stedenbeleid.
In bijlage 3 is een investeringsoverzicht opgenomen uit deze nota ten aanzien van het thema rood: 'steden en de netwerken', en ten aanzien van het thema groen: 'natuur, landschap en recreatie'.
De ruimte blijven voorzien van natuur en groen en de bestaande natuur beschermen, kan op gespannen voet komen te staan met de eis aan provincies en gemeenten om woningen te bouwen en om de bereikbaarheid te verbeteren (ontwikkeling infrastructuur)[58].
Instrumenten die in dit verband aan burgers, bedrijven en overheden worden aangereikt zijn onder meer de herziening van wet- en regelgeving en geld voor stedelijke vernieuwing (ISV)
Gemeenten kunnen een vijfjaarlijkse financiële bijdrage aanvragen, uitsluitend voor stedelijke vernieuwing. Het is een doeluitkering, speciaal om de aantrekkelijkheid van steden te vergroten, om ze leefbaarder te maken en om hun positie te versterken.

	Voor	**Besteed via**	**Budget van**
ILG	Landelijk gebied	Provincies	LNV VROM, VerkW
ISV	Stedelijke vernieuwing	Gemeente	VROM, LNV, OCenW (VROM is beheerder)
BDU	Lokale en regionale infrastructuur (openbaar vervoer en wegen)	Provincies en kaderwetgebieden	VerkW

Overzicht van de bestedingsbudgetten[59]

Het ministerie van VROM heeft een innovatieprogramma voor stedelijke vernieuwing opgesteld met de erbij behorende subsidieregelingen voor maatschappelijke organisaties en milieu.

[55] Het Milieu en Natuur compendium is in beheer bij het Milieu en Natuur Plan bureau en het Centraal Bureau voor de Statistiek
[56] Leeswijzer sectie groen in en om de stad,www.mnp.nl
[57] Nota Ruimte, www.2.vrom.nl
[58] De Raad voor Landelijk Gebied, www.rlg.nl
[59] Nota Ruimte, ruimte voor ontwikkeling, katern over nieuw ruimtelijk beleid, Ministerie van VROM, 2006

2.2.1. De opdracht voor de politiek

In het programma Groene Partners werken het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, samen met de 31 grote steden en de provincies om een impuls te geven aan groen in en om de stad (GIOS).
Met GIOS wordt gestreefd naar meer en beter groen in en om de stad. Het programma loopt tot eind 2007 en organiseert onder meer leer en werkateliers en communities of practises.
De groene projecten zijn innovatief doordat bijvoorbeeld nauw wordt samengewerkt met 'nieuwe' partijen als zorgverzekeraars. Of doordat een verbinding wordt gemaakt met een 'nieuw' maatschappelijk thema, zoals integratie[60].

Om mensen te activeren om met initiatieven te komen waar ze zelf leiding en sturing aan kunnen geven is op 1 februari 2006, de landelijke campagne 'Kan wél' gestart.
Het kabinet heeft voorafgaand daaraan een beroep gedaan op een groot aantal maatschappelijke organisaties om samen te werken en met praktische voorstellen te komen die tot maatschappelijke binding kunnen leiden. Dit initiatief (Breed Initiatief Maatschappelijke Binding, BIMB) is voor het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken (LSA) de aanleiding geweest om 'Kan wél' te starten. Het project richt zich gedurende vijftien maanden op tien geselecteerde wijken in Nederland.
'Het doel is bewoners te stimuleren zich in te zetten voor de buurt, met de nadruk op actief burgerschap en eigen initiatief. Het uitgangspunt is dat maatschappelijke binding niet kan worden opgelegd, maar wel kan worden gestimuleerd. Deze gedachte is ontstaan uit de ABCD methode (Asset Based Community Development)'[61] Talenten en vaardigheden van bewoners worden in kaart gebracht en vervolgens gemobiliseerd. Mensen worden positief benaderd waarbij niet de beperkingen maar de capaciteiten worden aangesproken en ingezet. De ABCD methode werkt van binnenuit aan het verbeteren van de buurt.

2.2.2 Lokaal beleid natuur en groen

In de ontwikkeling van de stad, de dorpen en het buitengebied komen allerlei ruimtelijke, economische en sociaal-maatschappelijke aspecten aan bod. Door natuur en groen in samenhang met deze aspecten te bezien kan op korte en lange termijn de kwaliteit van de leefomgeving duurzaam verbeteren[62].
In de politiek komt dit onder meer naar voren in onderwerpen uit het milieubeleid.
Gedragsveranderingen van burgers zijn immers nodig om milieudoelstellingen te behalen.
In de agenda lokaal milieubeleid 2006-2010 van de vereniging van Nederlandse Gemeenten wordt ingegaan op:

- de rol van het milieubeleid in de politieke agenda
- de rol van gemeenten bij de kwaliteit van de leefomgeving
- de relatie tussen milieu en het ruimtelijk beleid
- de sterke punten van de gemeenten en hoe zij door het rijk gefaciliteerd moeten worden[63]

De kwaliteit van de leefomgeving is één van de agendapunten voor politiek beleid die verbonden is met de waarden van natuur en groeninrichting in de stad. Behalve voor het milieu, komen de waarden van verblijf in een natuurlijke omgeving naar voren in het recreatiebeleid van de regering. Een voorbeeld van een initiatief van Staatsbosbeheer, ondersteunt door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedsel kwaliteit (LNV) is het speelbos. Het Ministerie van LNV onderschrijft het belang dat kinderen in en met de natuur kunnen spelen en wil daarom meer ruimte voor speelplekken in de natuur. Staatsbosbeheer is blij met de brede belangstelling. 'Want spelen in de natuur is niet alleen leuk, het is ook gezond. Bovendien leren kinderen al vroeg de natuur kennen en waarderen. Dat maakt de kans groter dat zij op latere leeftijd de natuur een warm hart toedragen'[64].

---

[60] mediabericht, gelinkt aan ministerie van LNV; www.ikcro.nl
[61] 'Kan wél', KEI-kenniscentrum stedelijke vernieuwing,www.kei-centrum.nl
[62] visie gemeente Emmen op de kwaliteit van de leefomgeving, uit milieubeleidsplan, www.emmen.nl
[63] agenda lokaal milieubeleid, Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), www.vng.nl
[64] 'Vrij spel voor het speelbos', Stichting Recreatie, Kennis en innovatiecentrum, www.stichtingrecreatie.nl

2.3 Leeuwarden, duurzaamheid; 'een sprong verder'

'Leeuwarden is mooi, schoon en veilig', is het duurzaamheidscriterium uit 'een sprong verder', het duurzaamheidsplan voor Leeuwarden in de periode van 2006-2009. Duurzame ontwikkeling is een concept waarin de sociale, de ecologische en de economische belangen bij elkaar komen. 'Leeuwarden heeft daarom de omslag gemaakt van milieubeleid naar duurzaamheidsbeleid, want duurzaamheid gaat over veel meer dan alleen het milieu, het betreft álle beleidsgebieden van de gemeente'.
Belangrijke thema's waar burgers bij betrokken worden zijn onder meer energie, water en afval. Ten aanzien van natuur en groen richt de gemeente zich op de aanpak van zwerfafval en de aanleg van groenstroken, bos en water. 'Stadsparken zijn de belangrijkste groengebieden voor mensen wonend in het centrum en in de uitbreidingsgebieden langs de rondweg'[65].
In het welzijnsbeleid is sprake van een indirecte, minder zichtbare bijdrage aan duurzaamheid.
Duurzaamheid is hier het vormgeven van processen en het scheppen van mogelijkheden voor mensen.
De visie is dat het samen optrekken met wijkbewoners meerwaarde en efficiëntie geeft om later interventies te doen.
Gemeente Leeuwarden spreekt burgers aan door enerzijds verordeningmaatregelen toe te passen zoals de handhaving van wettelijke regels, anderzijds door bewustwording van gedrag zoals informeren en het aanbieden van de juiste middelen op de juiste plekken of door beloning.
'De basis voor gedrag gericht op het instandhouden van een schone omgeving begint vaak bij affiniteit met natuurbescherming, waarvoor dan wel kennis van die natuur noodzakelijk is'[66].
Leeuwarden heeft ten aanzien van (educatieve) wijktuinen geen historie aldus een beleidsambtenaar van de gemeente. Burgers worden via onder andere de wijkpanels benaderd om actief mee te doen aan duurzaamheidsonderwerpen.
Op wijkniveau worden soms natuur en groen initiatieven genomen door bewoners.Een voorbeeld hiervan is een ecologisch pad aan het oude spoor in de Transvaal wijk. 'Historie' is door bewoners verbonden met 'natuurbehoud'.

2.3.1 De opdracht voor gemeente en bewoners

Gemeente Leeuwarden werkt sinds 1 januari 2005 aan een andere manier van gebiedsgericht werken om burgers meer te betrekken bij het beleid. Het gebiedsgericht werken wordt geëvalueerd in augustus 2009, wanneer het strategisch innovatietraject 'de Aanval op de Uitval'[67], wordt afgerond.
Voordien werkte gemeente Leeuwarden al met wijkpanels. Na een evaluatie werd geconstateerd dat de interne organisatie van de gemeente beter moet inspelen op de wensen van de burgers. 'De aanpak kenmerkt zich door de volgende punten'[68]:

- een wijkpanel ontwikkelt een eigen visie op de wijk. De gemeentelijke organisatie bespreekt de voornemens met het wijkpanel. De wijkpanels verantwoorden zich naar de wijk;
- de wijkvisie komt terug in de gemeentelijke plannen. Daarnaast ontwikkelen wijk en gemeente wijkprogramma's die een integraal onderdeel vormen van het begrotingsproces;
- wijken hebben tevens een eigen budget waarvoor zij activiteiten kunnen uitvoeren.

Wijkpanels kunnen zelf bepalen op welk gebied zij ondersteuning wensen. bijvoorbeeld advisering en ondersteuning bij het opstellen van de wijkvisie.Voor het functioneren van het wijkpanel zelf, kan opbouwwerk voor een bepaald aantal uren worden ingeschakeld. Deze uren zijn ten behoeve van het wijkpanel. Wanneer de wijkpanels extra uren willen besteden aan opbouwwerk of jongerenwerk, dan komt dit ten laste van het wijkpanel budget. De opdracht voor de gemeente is op welke wijze maatwerk geleverd kan worden, aangezien iedere wijk anders is en dus ook het functioneren van het panel.

---

[65] Scherp aan de wind, Meerjarenontwikkelingsprogramma van de gemeente Leeuwarden in het kader van het Grote Stedenbeleid, maart 2005
[66] Een sprong verder, duurzaamheidsplan Leeuwarden, september 2005
[67] de 'Aanval op de Uitval' is een initiatief van de G27 steden en is gericht op drie uitvalszones; uitval van jeugd, uitval van kansarme mensen, en uitval van wijken
[68] Leeuwarden,de gereedschapskist voor burgerparticipatie, NICIS Institute,kenniscentrum voor de grote steden, www.het kenniscentrum.nl,organiserend vermogen,wijkgericht werken

'Nieuws:
Op dinsdag 24 april heeft het college ingestemd met de visie en deze ter vaststelling voorgelegd aan de gemeenteraad. Volgens planning zal op 30 mei de raadscie stadsontwikkeling de visie bespreken. Dit is een openbare vergadering waarvan de agenda te lezen is in Huis aan Huis en op de gemeentelijke website. Vervolgens moet de gemeenteraad de visie vast stellen. Dit is gepland in de raadsvergadering van 18 juni. Vanaf dat moment is de visie een formeel beleidsdocument en vormt het de basis voor ondermeer het nieuwe bestemmingsplan'

2.3.2 Sociale binding in de wijk

Iedere wijk heeft zijn eigen unieke eigenschappen door de mensen die er wonen, de historie van de wijk, de huizenbouw, de aanwezigheid van winkels, de aanwezigheid van natuur en groen en ook door de situaties die er spelen. Een wijkvisie wordt ontwikkeld in samenhang met al deze eigenschappen. De mate waarin mensen zich inzetten voor hun wijk hangt samen met de binding die ze wel of niet met de wijk hebben. 'Mensen die zich gebonden voelen met hun woonomgeving creëren voor zichzelf en anderen een prettige leefomgeving'[69]. Vrijetijdsvoorzieningen, speeltoestellen, en sociale contacten verhogen de binding met de wijk. 'Mensen zullen zorgvuldiger omgaan met hun woonomgeving, wanneer ze er waarde aan hechten en zich er thuis voelen'[70].
Ook is het waarschijnlijk dat verschillende leeftijdsgroepen verschillende behoeftepatronen hebben. Deze verschillen in behoeften kunnen leiden tot verschillen in binding. Uit een onderzoek van het VROM is bekend dat jongeren tussen de 18 en 25 jaar zich niet of nauwelijks binden met hun wijk.
Volwassenen tussen de 25 en 40 jaar vinden groenvoorzieningen en speelpleintjes voor kinderen belangrijk en ouderen (vanaf 40 jaar) hechten meer belang aan culturele voorzieningen en sportfaciliteiten voor kinderen.
Natuur en groenvoorzieningen zijn elementen die de sociale binding kunnen vergroten, afhankelijk van iemand zijn behoeftepatroon en de functies die natuur en groen biedt in de stad. Van een stadspark kunnen mensen genieten door er aanwezig te zijn, maar ook door er te recreëren of te sporten.

2.3.3 Natuur en groen in 'Achter de Hoven' en in 'de Vrijheidswijk'

Het Potmarge gebied is een voorbeeld in Leeuwarden waarbij de functies die stadsgroen heeft voor de stad is gecombineerd met de recreatiefunctie voor mensen. In dit gebied is de waterkwaliteit van een oude waterloop verbeterd. De recreatieve mogelijkheden zijn vergroot door bijvoorbeeld de aanleg van een waterspeelplaats voor kinderen.
Scholen in de buurt gebruiken het gebied voor natuureducatie en biologielessen. 'Scholen voor voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs geven er praktijklessen in beheer'[71].
In de Vrijheidswijk in Leeuwarden loopt het project 'Oer de Bonke'. De Vrijheidswijk in Leeuwarden is één van de 56 achterstandswijken in Nederland die extra aandacht krijgen. 'Een klein, groen gebied vlakbij de Vrijheidswijk wordt opnieuw ingericht en beter bereikbaar gemaakt. Hierbij wordt op een innovatieve manier samengewerkt met de plaatselijke bevolking, vooral met de allochtone jeugd'[72].

---

[69] Gemeenten dienen binding met de wijk te bevorderen, NICIS Institute,kenniscentrum voor de grote steden, www.het kenniscentrum.nl
[70] L.H.M. Stroucken, universiteit Tilburg, faculteit sociale wetenschappen,Thuis in de wijk, factoren die binding met de wijk bevorderen, juli 2006
[71] Compacte stad, hoe doe je dat? www.natuurenmilieu.nl
[72] GIOS, groene partners, een impuls aan groen in en om de stad, www.minlnv.nl

Wat voor ons ligt en wat achter ons ligt,
zijn kleinigheden
vergeleken met wat in ons ligt[73]

[73] S. R. Covey, De zeven eigenschappen van effectief leiderschap, principes van persoonlijk leiderschap.

3. *Natuur en groen in het Vluchtheuvelgebied in Leeuwarden*

Bewoners in de Jan van Scorelbuurt in Huizum-West associëren natuur met 'iets wat nodig is om te leven', iets wat mooi is om naar te kijken, 'natuur maakt blij, het heeft iets'. Op de vraag hoe mensen het park vinden zegt een bewoner en voormalig panellid: 'het is beter geworden dan eerst, 'iedereen denkt er anders over, ik spreek jongeren gewoon aan als ik denk dat kan niet'. In totaal zijn vijftig mensen geïnterviewd. Het open interview is een manier om door te vragen op wat mensen vertellen.Tweederde van het aantal ondervraagden vindt dat er in het park wel wat veranderd kan worden, vooral ten aanzien van het toezicht, het beheer en de veiligheid.

3.1 de opdracht

De opdracht naar aanleiding van een aantal gesprekken tussen Bureau Aerda en de SWL, luidde:
'Hoe beleven bewoners natuur en groen in het Vluchtheuvelgebied en willen zij meedoen met natuur en groenplannen in het Vluchtheuvelgebied?'
Subvragen zijn:

- wat betekent het Vluchtheuvelgebied voor hen?;
- willen bewoners veranderingen, en zo ja welke?;
- op welke wijze zijn de plannen in dit gebied en verder in Leeuwarden mogelijk te realiseren?

Doelgroep

De doelgroep zijn de omwonenden van het Vluchtheuvelgebied, bewoners van de Jan van Scorelbuurt; zij wonen dicht bij het park en de kans dat zij het park regelmatig bezoeken is groter dan wijken die verder van het gebied af liggen.

Doel

De initiatiefnemers, Bureau Aerda en de SWL verkrijgen inzicht in de meningen van de bewoners in de Jan van Scorelbuurt over natuur en groen in het park, teneinde met een aantal van hen voorbereidingen te kunnen treffen voor de natuur en groeninrichting van het Vluchtheuvelgebied.

Subdoel

Subdoelen zijn:

- de natuur en groenbeleving bij bewoners achterhalen;
- weten wat er leeft onder bewoners over het functioneren van het park;

Resultaat

Vijf bewoners uit de Jan van Scorelbuurt zijn bereid om, vanaf juni 2007 samen met twee à drie andere betrokken bewoners uit de wijk Huizum-West, deel te nemen aan het werkatelier 'natuur en groen'.

3.1.1 Oriëntatie op de opdracht

Een aantal voorzieningen in het park zijn aan vernieuwing toe (op de plattegrond ingetekend); voor het park heeft gemeente Leeuwarden extra voorzieningen voor sport en cultuur gepland, zoals een nieuwe skatebaan, een nieuwe sporthal en een Krajicekveld (multifunctioneel sportveld van kunststof). Een gedeelte van de verantwoordelijkheid voor de financiering van deze herinrichtingsplannen ligt tevens bij andere uitvoerders en betrokkenen, zoals de Stichting Wijkwerk Leeuwarden (SWL).
Een overzicht van de gemeentelijke plannen met het gebied is opgenomen in bijlage 4: de motie Vluchtheuvel.
Het Stichtingsbestuur: 'de Vluchtheuvel', is opgericht om de financiering en daarmee de plannen voor het gebied een extra impuls en doorgang te geven.In het Stichtingsbestuur zijn verenigingen en organisaties vertegenwoordigt die belangen hebben bij het Vluchtheuvelgebied in zijn geheel.
Bureau Aerda heeft, ter goedkeuring van het natuur en groenplan, een offerte ingediend aan het Stichtingsbestuur.

Deze offerte is goedgekeurd en voorgelegd aan het wijkpanel van Huizum-West. De offerte is bijgevoegd in bijlage 5. Het wijkpanel ging akkoord met het verkennend onderzoek om bewoners bij de natuur en groeninrichting van het Vluchtheuvelgebied te betrekken en om hun mening te horen over het gebied. Bewoners zijn te benaderen via de wijkkrant, die niet altijd gelezen wordt, via activiteiten in het wijkgebouw of door huis aan huis bezoek.

3.1.2 Motivatie werkwijze

'Wat mensen meemaken, zien en leren kennen, tekent voor een belangrijk deel de wijze waarop ze in het leven staan'. Mensen reageren vanuit hun historie, hun leerervaringen en hoe mensen daarmee om hebben kunnen (leren) gaan. Wíe iemand is, laat zich daardoor steeds minder gemakkelijk eenduidig aflezen uit zijn maatschappelijke positie. Door naar hen te luisteren ontstaat er ruimte voor hun verhaal.'Verhalen zijn daarmee instrumenten voor mensen om te begrijpen en om hun ervaringen tegenover elkaar af te wegen'[74].
Meerdere verhalen worden het verhaal van de buurt, van de leefomgeving van deze mensen. Aan deze verhalen stem geven is net als (stem geven aan) natuur en groen met elkaar verwant.

3.1.3 Het open interview

Het open interview sluit aan op de onderzoeksvisie en lijkt veel op een gewoon gesprek tussen twee mensen. De interviewer heeft van tevoren een aantal onderwerpen in zijn hoofd (of op papier) die besproken worden met de persoon die geïnterviewd wordt. Wanneer degene die geïnterviewd wordt andere onderwerpen aankaart, kan de interviewer ervoor kiezen om daar op in te gaan. De interviewer houdt in een open interview rekening met wat de geïnterviewde zelf vertelt en kan aan de hand daarvan het gesprek sturen of doorvragen op onderwerpen die naar boven komen.Belangrijk hierbij is het luisteren naar wat de geïnterviewde zegt en ook hoe het gezegd wordt. Er wordt ter plekke ingehaakt op wat iemand vertelt en de juiste vragen worden gesteld op een manier die aansluit bij het taalgebruik van de persoon die geïnterviewd wordt. Een interview geeft de mogelijkheid om ter plekke door te vragen en om persoonlijk contact te leggen.
'Het open interview doet meer recht aan de ingewikkelde gevoelens en gedachten die een rol kunnen spelen en kan meer aansluiten bij wat deze mensen echt bezighoudt'[75].
Het open interview is een geschikte methode wanneer onderzocht moet worden hoe mensen over bepaalde zaken denken en wanneer er van tevoren niet zo veel over te voorspellen is. Het gaat hier bijvoorbeeld om natuurbeleving, een vrij abstract begrip wat mensen op hun eigen manier moeten kunnen verwoorden.Het open interview biedt daar de ruimte voor.
Bij een persoonlijke benadering weten mensen met wie ze te maken hebben en waarom.'Achter iedere deur verschijnt een ander mens'[76].

Er zijn in totaal vijftig interviews afgenomen in het park en aan de deur.
Naast de vragen over de natuurbeleving en over de betekenis van het park is bewoners gevraagd of ze mee wilden doen om toekomstige natuur en groenplannen in het gebied verder uit te werken. Aan hen is gezegd dat dit kan worden gedaan in een nog samen te stellen werkgroep of werkatelier.
Bewoners zijn uitgenodigd voor de wijkconferentie in wijkgebouw de Vluchtheuvel waar het onderwerp thema is van de avond en waar de resultaten van de interviews gepresenteerd worden aan bewoners, het wijkpanel, het bestuur van het Vluchtheuvelgebied en aan de gemeente.
De voorbereidingen voor deze buurtconferentie zijn gedaan in samenspraak met de SWL, het Stichtingsbestuur en een aantal gemeenteambtenaren (diensten: welzijn en stadsontwikkeling en beheer). Het open interview is uitgevoerd door bewoners huis aan huis te benaderen en in het park.
Daarnaast zijn een aantal mensen zijn bereikt via groepen in georganiseerd verband die iets te maken hebben met de functies van het park, bijvoorbeeld de hengelsportvereniging (belang goede visplekken), het IVN (natuur en groen als educatief instrument) basisscholen, (sport en spel) en, via het netwerk van de SWL, de N.S (bezit moestuinen).

---

[74] M. Spierts, Werken aan openheid en samenhang, een verkenning van culturele en maatschappelijke vorming, § 6.7 culturele openheid, Maarsen 2000
[75] www. mensenrechten.ivlos.uu.nl, onderzoekmethoden
[76] Uitspraak van een voormalig wijkpanel bestuurslid uit de Jan van Scorelbuurt

‘Verbindingen leggen tussen het belang dat mensen hebben om het park te bezoeken en de functie van het park kan een manier zijn om bewoners te bereiken en te motiveren om mee te doen’[77].

3.1.4 De onderwerpen

Aan de hand van een aantal vastgestelde onderwerpen, zijn de interviews voorbereid.
Een voorbeeld van de hoofdvragen en de bijbehorende aankondiging voor de buurtconferentie van 16 mei 2007, is bijgevoegd in bijlage 6.
De vragen zijn gericht op:

- de algemene natuurbeleving en ervaring van mensen;
- de aanwezigheid van natuur en groen in het park;
- de inrichting en de aankleding van het park;
- de frequentie van het gebruik van het park;
- de toepassingen, het gebruik van het park;
- de voor- en de nadelen van het park;
- de (gewenste) veranderingen in het park.

3.1.5 Organisatie en beheer

De coördinatie van dit verkennend onderzoek lag in handen van Bureau Aerda, ondersteund door een zelfstandig werkend CMV student en in samenspraak met SWL.
Coördinerende taken bij deze verkennende voorfase van de betekenis van natuur en groen voor het Vluchtheuvelgebied zijn onder meer:

- het opstellen van een werkplan; verkenning en oriëntatie voor natuur en groen bij het opbouwwerk SWL;
- de inzet bepalen van ‘natuur en groen’ en dit ter besluitvorming voorleggen aan het Stichtingbestuur;
- een offerte uitbrengen aan het wijkpanel;
- contact leggen en afstemmen met betrokken personen, besturen en instanties die betrokken zijn bij het (functioneren) van het Vluchtheuvelgebied (basisscholen, sportverenigingen, opbouw-en jongerenwerk, het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie (IVN), de gemeente;
- het organiseren van een buurtconferentie in samenspraak met het wijkpanel, SWL, het Stichtingsbestuur en twee gemeenteambtenaren (Welzijn en Stadsontwikkeling en beheer).

Uitvoerende taken zijn onder meer:

- het opstellen van de vragenlijst;
- het houden van open interviews;
- het verwerken van de resultaten;
- het verzorgen van de presentatie op de buurtconferentie;
- het contact leggen met betrokken personen;
- het maken van illustratief materiaal in de voorbereiding op de buurtconferentie

Bureau Aerda heeft een werkrelatie met het wijkpanel waaraan zij verantwoording aflegt voor gemaakte afspraken, waarvoor verwezen wordt naar de offerte.
Het wijkpanel hoort op de buurtconferentie, wanneer de resultaten van de interviews gepresenteerd worden, wat er leeft onder bewoners van de Jan van Scorelbuurt ten aanzien van het Vluchtheuvelgebied.
Deze informatie is van nut als ‘input’ voor een constructie die gevonden moet worden voor de verdere voortgang en ontwikkelingen van het gebied. Er worden mogelijk een aantal namen bekend van mensen die mee willen werken.
Bureau Aerda rond haar stuk af medio juni 2007.

[77] uitspraak dhr. D.Beimin, ‘Omtinker’ en mede oprichter van SWL

3.1.6 Bewonerservaringen en resultaten

Natuurbeleving

Natuur wordt door iedereen op een andere manier ervaren. Opgroeien met de natuur wordt door drie mensen geassocieerd met opgegroeid zijn in een dorp en opgegroeid zijn in een ander land, bijvoorbeeld Indonesië. Vijftien mensen benoemen: 'prettig om naar buiten te kunnen' en 'genieten van wat zich er in het park afspeelt als het gaat om bijvoorbeeld de aanblik van spelende kinderen'.
Een enkeling woont al veertig jaar in de buurt, brengt bijna dagelijks een bezoek aan wijkgebouw de Vluchtheuvel maar is nog nooit in het park geweest.

Uit reacties betekent natuur en groen:

'gezond, vrij, spelen'
'het heeft iets'
'het is de leefomgeving van dieren'
'het zorgt voor evenwicht voor mens en natuur'
'het geeft een vrolijker uitstraling'
'het is het mooist om buiten te zijn'
'om te wandelen'
'ruimte'

De aanwezigheid van natuur en groen vinden mensen over het algemeen voldoende, een viertal mensen noemt het een gemis dat er geen of weinig bessenstruiken (meer) zijn. Over de inrichting van het park (de verdeling en het soort groen) zeggen mensen:

'het kan wel wat spannender'
'er is geen verbinding'
'alles is zo rechttoe rechtaan'
'het is goed zoals het is'
'dat afvalhout moet weg'

Het woord tuin associeert de helft van de mensen met ontspanning en een plek om iets van te maken.
Mensen met honden bezoeken het park bijna dagelijks. Andere mensen bezoeken het park geregeld, namelijk, twee tot drie keer per week.

Functies van het park

Bewoners gebruiken het park om te wandelen, om te ontspannen en om andere mensen te ontmoeten.
De voornaamste redenen waarom mensen het park bezoeken zijn om (te):

- sporten, spelen, ontspannen;
- wandelen; met of zonder hond;
- een activiteit bij te wonen in wijkgebouw Vluchtheuvel;

De betekenis van het park voor de bewoners heeft lange tijd in negatief daglicht gestaan door de overlast door jongeren. Sommige mensen bezochten het park uit angst om onveiligheid daardoor minder vaak.
Op de vraag of er wat veranderd zou kunnen worden antwoordt meer dan tweederde, mede om deze reden, positief.
Veranderingen zijn onder meer gewenst ten aanzien van:

- het toezicht, terugdringen van overlast, het beheer (25);
- speelgelegenheid voor kinderen (16);
- de aanwezigheid van een sportveld (11);
- de 'inventaris' (skatebaan en speeltoestellen) (9);
- de inrichting van het park (7);
- aanleg fruitbomen, bessenstruiken (7);
- het opruimen/ iets doen aan de hondenpoep (7);
- het schoonmaken en houden van het park (glas en ander afval) (7).

Daarnaast werd benoemd het organiseren van meer activiteiten in het park (4), het weghalen van de container (2) en het beter samenwerken (1).
Een totaal overzicht van resultaten is bijgevoegd in bijlage 6.

3.2 Lokale context van de wijk Huizum-West

Het Vluchtheuvelgebied maakt deel uit van de wijk Huizum-West en is werkgebied van de SWL. In deze paragraaf wordt de situatie in een bredere context geplaatst om de resultaten van de interviews te kunnen interpreteren.

3.2.1 Historisch, demografisch en economisch overzicht van de wijk

Het Vluchtheuvelgebied in Leeuwarden wordt begrensd door de spoorlijn, het stadsdeel Huizum-West bestaande uit de Jan van Scorelbuurt, de Hollanderwijk, het Julianapark en de Gerard Dou.
De wijk Huizum-West telt ongeveer 6946 inwoners waarvan er 1935[78] in de Jan van Scorelbuurt wonen.
Huizum wordt onderscheiden in twee delen, te weten Huizum-West en Huizum-Oost (of Huizum-Dorp). 'De afscheiding tussen beide delen wordt gevormd door de Schrans en de Verlengde Schrans. Huizum-West is een gevarieerde wijk die kort na het begin van de 20e eeuw ontstond. De wijk kent weinig hoogbouw en bestaat voornamelijk uit particuliere woningen uit de jaren 30. Huizum-Oost of Huizum-Dorp omvat onder andere het oude dorp Huizum en de gedeeltelijk 19e eeuwse lintbebouwing aan de Huizumerlaan'[79].
Het gemiddelde percentage wat betreft de inwonerscategorieën is als volgt:

- gezinnen met jonge kinderen 21,73%
- gezinnen met oudere kinderen 19,25%
- jong paar zonder kinderen 16,15%
- middelbaar paar zonder kinderen 5,28%
- ouder paar zonder kinderen 9,07%
- jonge alleenstaanden 9,5%
- middelbare alleenstaanden 11,84%
- oudere alleenstaanden 6,84%

Huizum-West kent, in vergelijking met andere wijken, relatief veel kinderen tot 12 jaar. Leeuwarden kent verhoudingsgewijs veel inwoners met een laag inkomen, zowel uit loon als uit uitkering[80].Het gemiddelde inkomen van de bewoners van de wijk Huizum-West is lager dan het gemiddelde inkomen van Nederland.

Inkomensverdeling in de wijk:

Modaal tot twee maal modaal inkomen:	5,56%
Modaal inkomen:	34,14%
Minimaal tot modaal inkomen:	43,66%
Minimaal inkomen:	13,52%
Divers inkomen:	3,12%

3.2.2 Wijkprogramma

Het wijkprogramma wordt samengesteld door gemeente en wijkpanel en geeft aan wat er in de wijk gebeuren gaat en wat daarbij de visie is. De wijkkaart laat zien waar de activiteiten plaats vinden.
De gegevens voor de programma's worden aangeleverd door de gemeentelijke diensten (beleid en planning) en door de wijken en dorpen zelf (wensen).Voor de wensen uit wijken en dorpen onderhoudt het wijkmanagement regelmatig contact met de wijkpanels en dorpsbelangen.
'Criteria voor de te ontwikkelen wijkplannen zijn o.a.:

- vraaggericht, het wijkpanel heeft wezenlijke invloed op visie-programma-plan binnen een vaste cyclus
- integraliteit, en daarmee is het ook noodzakelijk de productbegroting aan te passen
- flexibiliteit, er dient onderhandelingsruimte te zijn voor het overleg met wijk/dorp en tussentijds moet er ruimte zijn voor ad hoc-problemen/kansen die niet te voorzien zijn.

[78] Leeuwarden becijferd, statistisch jaarboek, 2005
[79] Wikipedia, de vrije encyclopedie, Huizum-West
[80] kanttekeningen bij woonbeleid, huurderplatform Nieuw Elan en Vereniging de bewonersraad Friesland, www.leeuwarden.nl, april 2007

- betrouwbaarheid, zeggen wat we doen en doen wat we zeggen'[81].

Het wijkpanel heeft als doel om bewoners bij de eigen leefomgeving te betrekken en om de afstand tussen de bewoners en de gemeente te verkleinen. Wijkpanels zijn vertegenwoordigd door bewoners uit de wijk. Zij hebben een kleine afstand naar de achterban en weten wat er speelt in de wijk. Op deze manier is het wijkpanel gesprekspartner namens de wijk voor onder andere de gemeente. In november 2004 is het panel een Stichting geworden.
Het wijkpanel krijgt jaarlijks een budget, berekend per hoofd van de bevolking (€ 3.15, totaal € 22.000 per jaar). Zij zijn zelf verantwoordelijk hoe en waaraan het budget besteed wordt. Jaarlijks legt het wijkpanel hiervoor verantwoording af aan de gemeente tijdens de wijkconferentie.
Een overzicht van het bestedingsbudget is opgenomen in bijlage 7.
'Voornemens voor 2005 waren gericht op:

- het verbeteren en aantrekkelijker maken van het Vluchtheuvelgebied.
- het tegengaan van het omzetten van woningen in panden voor kamerverhuur.
- een belangrijk thema voor het komend jaar: Schoon, Heel en Veilig'[82].

3.3 De rol van het opbouwwerk in Huizum-West

De Stichting Wijkwerk Leeuwarden is van oudsher betrokken bij de wijk Huizum-West, voor het ontstaan van de stichting en voor de werkwijze en uitgangspunten wordt verwezen naar het jaarverslag van de SWL van het oprichtingsjaar 2001 en naar de website van SWL (www.swwl.nl).

3.3.1 Visie, gedachtegoed, van de Stichting Wijkwerk Leeuwarden

'We zien om ons heen dat wij, Nederlanders, steeds meer moeite hebben met het samen leven. Het is niet meer vanzelfsprekend dat je weet hoe dat moet: 'samen leven'.
De visie van SWL op hun werk is dat SWL buurten en wijken, de aanwezige organisaties en 'losse' bewoners, beschouwt als een permanente bron van aan te boren talent. 'Mensen worden uitgenodigd en gestimuleerd om vorm te geven aan het verbeteren van bijvoorbeeld de eigen leefomgeving of het eigen leven. Het doel is te laten zien dat er vanuit de eigen kracht en ervaring (zowel wat betreft het individu als het algemeen belang) veel te bereiken is'[83].

3.3.2 Opdrachten Stichting Wijkwerk Leeuwarden

De SWL werkt in opdracht van opdrachtgevers, zoals onder meer overheidsinstellingen als de gemeente.
SWL ondersteunt sinds 2004 formeel het wijkpanel van Huizum- West. Hiervoor is zes uur per week vrijgemaakt.De buurtopbouwwerker is er vooral als dagelijks aanspreekpunt. Hij stelt samen met de agendacommissie de agenda op, bereid vergaderingen voor, onderhoud de contacten met de gemeente en externe organisaties en is aanwezig op het wekelijkse wijkspreekuur. Het jongerenwerk houdt zich onder meer bezig met activiteiten in wijkgebouw de Vluchtheuvel en de Gerard Dou, het Jongerenplatform en er is soos voor jongeren van 16-23 jaar op vrijdagmiddag.
Bij SWL zijn twee jongerenwerkers contactpersoon voor dit gebied. In het Vluchtheuvelgebied is een skatebaan met skatevereniging waar SWL jongeren in voorgaande jaren heeft begeleid en ondersteund. SWL heeft speciale opdrachten gekregen zoals het schoonmaken van de stad ten aanzien van de 'graffitivervuiling' waarmee SWL door hun aanpak landelijk in het nieuws kwam.
Informatie over het graffitiplatform en functioneren staat onder meer beschreven in het Jaarverslag van de SWL van 2003.

De SWL speelt een rol in het preventieplan: 'Communities that Care (CtC)', waarin een lange termijn visie op: 'het bewerkstelligen van significante veranderingen in het gedrag van jongeren' vertaald wordt in concrete doelen en activiteiten. De visie van Leeuwarden hierin is:
'Ieder kind krijgt voldoende kansen om op te groeien tot een volwassene die zelfredzaam is'[84].

---

[81] Gebiedsgericht werken, gemeente Leeuwarden, www.leeuwarden.nl
[82] Jaarverslag Stichting Huizum-West, www.huizumwest.nl, 2004 en 2005
[83] Jaarverslag Stichting Wijkwerk Leeuwarden, jaar van oprichting, 2001
[84] Kansen voor jongeren in Huizum-West, -Oost, Achter de Hoven, Schepenbuurt, Wielerpolle (HASW), wijkprofiel en preventieplan, CtC Leeuwarden, 2005

De groep Huizum-West, zorgt nog steeds voor overlast in het gebied. Het jongerenwerk SWL speelt een rol in de aanpak bij overlast door jongeren door: 'het organiseren van activiteit en inzet in kerngebieden (vast regulier takenpakket conform contractafspraken met gemeente) voor risicojongeren.
Ad hoc zetten ze in op incidentele problemen'[85]. Methodes uit het jongerenwerk hierbij zijn vindplaatsgericht-, en outreachend werken. Recentelijk is in samenwerking met de politie aan 'harde kern' jongeren een werkcontract (aan) geboden. Ze werden bij iedere stap hinderlijk gevolgd door de politie. Resultaat is dat vijf van de zes jongeren het contract geaccepteerd hebben, één jongere is in de tussentijd verhuisd.
De inzet door SWL op het Vluchtheuvelgebied als 'kansrijk gebied' speciaal voor jongeren speelt al tien jaar, aldus Dhr. Braaksma, één van de oprichters van de Stichting.

3.3.3 De betekenis van natuur en groen voor de Jan van Scorelbuurt

'Activiteiten in het bestuur van wijkgebouw de Vluchtheuvel zijn teruggelopen. Het zou voor de buurt een aanwinst zijn wanneer er een nieuwe impuls komt'[86].
Het Vluchtheuvelgebied is een gebied met vele toepassingsmogelijkheden. Er is een wijkgebouw dat regelmatig wordt bezocht, een grote speeltuin omgeven door een hek, het park is omringd door water en is ruim ingedeeld. Er is veel 'loze' ruimte die nog niet wordt benut en waar mogelijkheden zijn.
Er is een ontwerp gemaakt en ingetekend in het gebied voor de nieuwe voorzieningen zoals de nieuwe skatebaan. Het park staat in de startblokken voor nieuwe activiteit en initiatief waardoor het van waarde is voor onder meer de sociale ontmoetingsfunctie en voor het aanzien van de buurt, in zowel de letterlijke-, als in de figuurlijke zin.

[85] Protocol aanpak jongerenoverlast, veilig Leeuwarden,www.veiligleeuwarden.nl
[86] uitspraak ex bestuurslid wijkgebouw de Vluchtheuvel

Het hart heeft redenen die de rede niet kent[87]

[87] S. R. Covey, De zeven eigenschappen van effectief leiderschap, principes van empatische communicatie.

4. *Conclusies en aanbevelingen*

Natuur en groen als concept is een unieke combinatie van mensen (de natuur, het karakter, H 1) in relatie tot het groen: de openbare ruimte in de stad.
Het stadspark vormt de verbinding daartussen waar verschillende groepen en individuen elkaar treffen.

4.1 Conclusies deelvragen

Natuur en groen heeft voor bewoners in het Jan van Scorelgebied potenties op het gebied van natuurbeleving en ervaring, ontspanning, sociaal contact, de ontwikkeling van kinderen(speelfunctie) en bewegen.
Bewoners:

- ervaren voor zichzelf rust en ruimte in het park;
- komen even tot zichzelf, ze zijn er 'even uit';
- genieten van de groene omgeving van het gebied, de bomen;
- luisteren naar de vogels;
- kijken graag naar het vertier, de reuring die er is in het park, bijvoorbeeld spelende kinderen, skatende jongeren;
- maken een praatje met de mensen die ze (met of zonder afspraak) tegenkomen;
- wandelen in dit gebied (met of zonder hond)

Het Vluchtheuvelgebied heeft een functie voor de ontspanning, de ontmoeting, het plezier hebben in de vrije tijd. Genoemd is: picknicken in de zomer, luieren, met de kinderen naar de speeltuin, wandelen. In het park[88] bevinden zich een aantal voorzieningen zoals sportcomplexen waar mensen een bezoek aan brengen. Voor skatende jongeren is bezoek aan de skatebaan een dagelijkse bezigheid.

Conclusie ten aanzien van de natuurbeleving
Het park speelt een belangrijke rol in de vrije tijdsbesteding van bewoners uit de Jan van Scorelbuurt.

Voorwaarden gesteld door bewoners
Bewoners in de Jan van Scorelbuurt stellen hoge eisen aan de veiligheid, het toezicht en het beheer van het Vluchtheuvelgebied.
Het Vluchtheuvelgebied moet:

- schoon zijn, dat wil zeggen vrij van hondenpoep, rondslingerend glas, afval;
- 'uitnodigend zijn', mensen worden niet lastig gevallen of aangesproken door rondhangende jeugd;
- veilig zijn en beheerd worden; bewoners willen meer zichtbaar toezicht, iemand die fysiek aanwezig is, mensen voelen zich daardoor meer op hun gemak, er is iemand die ze aan kunnen spreken of mensen weten dat er op ze wordt gelet;
- voor iedereen iets te bieden hebben in het bijzonder voor de jeugd; de aanwezigheid van een sportveld, genoemd is: voetbal, basketbal
- mooi en natuurlijk blijven. Genoemd is: geen los afvalhout, want 'daar gaat de brand in', meer bessenstruiken: die waren er eerst, 'nu is er niks meer te plukken'; 'de keet moet weg want daar wordt rotzooi gemaakt', 'niet alles maar wegsnoeien', nu is het kaal.

Conclusie ten aanzien van de voorwaarden gesteld door bewoners
Het Vluchtheuvelgebied voldoet niet aan de voorwaarden die bewoners uit de Jan van Scorelbuurt noodzakelijk vinden voor een optimaal parkbezoek.

Het inrichten van het park en wat het oplevert voor de buurt
Mensen geven aan geen tijd te hebben of mensen zijn al druk met ander vrijwilligerswerk.Mensen kunnen zich geen voorstelling maken van wat ze precies moeten gaan doen en hoeveel tijd dat kost.

[88] met 'het park' wordt hier en vervolgens het Vluchtheuvelgebied bedoeld

Genoemd is: ‘nou, nee ik heb al genoeg te doen’, ‘nee dat laat ik liever aan een ander over’, ‘als je hier iets doet’, ‘wordt het toch weer meteen kapot gemaakt’, ‘ik geloof niet dat dat nodig is. Bij het noemen van gerichte onderwerpen konden mensen ja of nee zeggen.
Genoemd is ‘het is niet spannend ingericht, alle paden zijn recht’, er zouden ook meer zitplekken mogen komen’. Over het groen waren mensen lovend, in het bijzonder over de bomen.
Bij het noemen van kunst en cultuur keken de mensen in eerste instantie vreemd op, met een voorbeeld van: ‘een kunstversiering als entree van het park’, werd het duidelijker en zagen mensen er wel ‘brood’ in.
Een drietal mensen heeft zich opgegeven voor het nog te vormen werkatelier. Genoemd is: ‘ik zou wel iets met educatie willen doen’, ‘ik wil wel meedenken’.

Conclusies ten aanzien van het inrichten van het park en wat het oplevert voor de buurt
Mensen hebben op dit moment andere belangen dan zich bezig houden met natuur en groen in het Vluchtheuvelgebied: ‘genieten van natuur en groen is één ding, actief meedoen is iets anders’.
Mensen twijfelen over de inhoud en de precieze bedoeling.
Het idee van samenwerking in het natuur en groenplan voor de Jan van Scorelbuurt is voor bewoners op dit moment niet duidelijk en/of belangrijk genoeg om mee te doen. Het plan staat nog ver van de directe beleving en het voorstellingsvermogen vandaan. Het sociale aspect in relatie tot de functies van het park wordt genoemd bij (sport en spel) activiteiten, bijvoorbeeld tijdens creatieve hobby’s georganiseerd in wijkgebouw de Vluchtheuvel, en tijdens het skaten op de skatebaan (ook als publiek, om naar te kijken).

Belanghebbenden, en hun rol bij de inrichting van natuur en groen in het Vluchtheuvelgebied
Betrokkenen bij de inrichtingsplannen van het Vluchtheuvelgebied zijn:

- bewoners uit de Jan van Scorelbuurt;

Bewoners bezoeken het gebied en besteden er een deel van hun vrije tijd. Zij hebben in elk opzicht belang bij een goed functionerend park. Het Vluchtheuvelgebied is voor een aantal bewoners het meest bezochte stuk natuur in de stad, en bepalend voor de mogelijkheden op het gebied sport, spel, recreatie, vrije tijd, en sociaal contact met mensen uit de buurt. De rol die zij kunnen hebben is die van ‘behoeder’, verzorger.

- Bureau Aerda;

Bureau Aerda is initiatiefnemer om ‘natuur en groen’ met bewoners in het Vluchtheuvelgebied te realiseren. Zij is daarvoor gesprekspartner met alle betrokkenen van het Vluchtheuvelgebied.Bureau Aerda heeft de rol van coördinator en is tevens inhoudsdeskundige op het gebied van bewonerparticipatie bij de invulling van de eigen leefomgeving, waarin de mogelijkheden voor milieu, natuur en duurzaamheid centraal staan. Het belang is dat bewoners betrokken raken bij de natuur- en groeninrichting van het gebied en dat er ideeën ontstaan die worden gedeeld met medebewoners.

- CMV;

CMV voert de gesprekken met de bewoners in de wijk, verwerkt de resultaten van de interviews en presenteert deze aan het wijkpanel tijdens de buurtconferentie. Ideeën van bewoners worden op hun betekenis en waarde geschat en meegenomen voor de voortzetting van natuur en groen in hun directe leefomgeving. Het belang is dat er een buurtverhaal ontstaat waarbij concrete handelingsdoelen kunnen worden geformuleerd en gecommuniceerd met alle betrokkenen.

- het Stichtingsbestuur;

Zij vertegenwoordigen verenigingen en organisaties die verbonden zijn met het Vluchtheuvelgebied, de tennisvereniging, het Pasveerkorps (en Pasveergebouw), de sporthal, de skatevereniging, de graffitivereniging, wijkgebouw de Vluchtheuvel, de SWL.Het Stichtingsbestuur onderneemt actie om de restantfinanciering van de inrichtingsplannen voor het Vluchtheuvelgebied te realiseren. Daarnaast bewaken zij de belangen van de afzonderlijke verenigingen in de inrichtingsplannen van het gebied. Voor de optimalisering van natuur en groen in de leefomgeving van bewoners betekent dit dat de verenigingen uit het Stichtingsbestuur op dit moment geen direct belang hebben.
De verenigingen hebben belang bij hun leden die ook verder uit de buurt komen dan alleen uit de Jan van Scorelbuurt en de wijk Huizum-West.

- de SWL (opbouwwerk en jongerenwerk);

De SWL is adviseur van de Stichting Vluchtheuvelgebied en heeft belang bij het realiseren van de inrichtingsplannen omdat daarmee een belangrijk doel gerealiseerd wordt: het verkrijgen van een aantrekkelijk (multifunctioneel) leefklimaat voor met name de jongeren in deze wijk. De groen en natuurinrichting verbeteren het aanzien van het park wat ten goed komt aan het park met al zijn sociale functies. Daarnaast ondersteunt de SWL het wijkpanel van Huizum-West. en de jongerenplatforms in onder andere dit gebied. Belangen liggen vooral in het verlengde van hun visie, werkdoelen, en de wensen van bewoners ten aanzien van hun leefomgeving. 'een samenleving, waarin je samen leeft'

- wijkpanel Huizum-West

Het wijkpanel is financier van de voorbereiding van de opwaardering van natuur en groen in het Vluchtheuvelgebied ten behoeve van de leefomgeving van bewoners en moet dit onder meer verantwoorden aan de gemeente. Het wijkpanel treedt op namens bewoners en heeft belang bij het goed geïnformeerd zijn door bewoners uit de wijk.Het wijkpanel is gesprekspartner van de gemeente en kan deze adviseren over de bewonerswensen naar aanleiding van de onderzoeksresultaten.

- Gemeente Leeuwarden

Gemeente Leeuwarden heeft zitting in het Stichtingsbestuur en financiert een deel van de inrichtingsplannen van het Vluchtheuvelgebied. Voor de (natuur en groen) inrichting legt de gemeente de verantwoordelijkheid bij het wijkpanel en het Stichtingsbestuur. Gemeente Leeuwarden denkt mee met de plannen (stadsontwikkeling en beheer en welzijn) en heeft belang bij een goed functionerende buurt. Het Vluchtheuvelgebied heeft als aandachtsgebied voor de gemeente minder prioriteit dan andere wijken in Leeuwarden.

- Politie, jeugd- en gezondheidszorg zoals de GGD, het maatschappelijke werk, basisscholen en het voortgezet onderwijs;

  Indirect hebben deze organisaties en instellingen te maken met het positieve effect van een gezonde leefomgeving van hun doelgroepen. Voor de natuur en groeninrichting van het park is een basisschool benaderd. Zij gebruiken het park als sport- en recreatieplek. Op dit moment zijn geen rechtstreekse belangen voor deze organisaties en instellingen bij natuur en groeninrichting.

Conclusies ten aanzien van de belanghebbenden en hun rol

Bewoners gebruiken het park voor hun vrije tijdsbesteding, zoals sport en spel.
'Natuur en groen' inrichting voor het Vluchtheuvelgebied, ten behoeve van een extra impuls voor de leefomgeving in de buurt, heeft op dit moment geen officiële status. Daardoor is het onduidelijk wie het initiatief van deze plannen neemt en, voor de komende jaren, blijft nemen. Er is geen projectcoördinator aangesteld om de parkfunctie ten behoeve van het leefklimaat, door middel van een 'natuur en groen upgrade' in de wijk Huizum-West te bevorderen. De realisatie van de geplande voorzieningen laat op zich wachten door financieringstekorten. Bewoners zijn op dit moment 'ongelovig' ten aanzien van de uitvoering van de plannen. Belanghebbenden zijn welwillend om de realisatie voorrang te geven, maar hebben, ook ten aanzien van natuur en groen, geen gelijke en/of duidelijke uitgesproken en vastgestelde ambities met het park.

Eindconclusie

Natuur en groen heeft voor de bewoners van het Jan van Scorelgebied vooral potenties in relatie tot de gebruiksfuncties van het park, namelijk op het gebied van sport, spel, recreatie en ontspanning.
De aanleg van productief groen (bijvoorbeeld moestuinen), als ook het gezamenlijk organiseren van activiteiten rondom natuur en groen (ten behoeve van de sociale contacten en binding), en het organiseren van de educatieve component, is in het Vluchtheuvelgebied met bewoners, vooralsnog niet haalbaar.
Aan de hand van bovenstaande conclusies worden in onderstaande paragraaf aanbevelingen gedaan, ten aanzien van de volgende onderwerpen: het totaal functioneren van het park (4.2.1), 'meedoen'(4.2.2), potenties van groen (4.2.3), het ontwerpen van domeinen (4.2.4), het creëren van voorwaarden (4.2.5), het bevorderen van binding (in de buurt) (4.2.6).

4.2 Aanbevelingen

Voorgaande conclusies moeten in samenhang tot elkaar worden gezien, wat betekend dat oplossingen voor toezicht, beheer en veiligheid tegelijkertijd moeten worden aangepakt met het realiseren van nieuwe plannen, zoals de aanleg van een sportveld. Het zien versterkt het gevoel dat er iets gebeurd, tegelijkertijd wordt iets gedaan aan veiligheid en het schoonhouden van het park. Dit kan motiverend werken voor bijvoorbeeld de natuur en groeninrichting door bewoners van het park.

4.2.1 Het totaal functioneren van het park

Van belang voor het totaal functioneren van het park is:

- een eenduidige visie ontwikkelen onder belanghebbenden over de inrichting van het Vluchtheuvelgebied;
- het aanstellen van een projectcoördinator 'Natuur en groen in het Vluchtheuvelgebied'; iemand die verantwoordelijk is voor onder meer de planning en de continuïteit, het budgetbeheer.
  Deze persoon kan toegevoegd worden aan het wijkpanel.
- afspraken met belanghebbenden maken over taken en verantwoordelijkheden;
- mogelijkheden voor toezicht, beheer, en veiligheid onderzoeken; vast stellen hoe (on)veilig het gebied werkelijk is;
- onderzoeken wat de cultuurhistorische en ecologische waarde van het gebied is. In het adviesrapport Achter de Hoven-Vegelin worden suggesties gedaan voor subsidiemogelijkheden op basis van deze waarden[89];
- het op korte termijn (binnen drie maanden aanvangen) realiseren van de inrichtingsplannen voor de geplande voorzieningen zoals het Krajicekveld. 'Geen woorden' maar daden, mensen raken geïnspireerd door wat ze zien, niet door wat beloofd wordt.

4.2.2 Meedoen

Van betekenis voor handelen is de sociale betrokkenheid met de mensen, de buurt of de activiteit.
Een illustratief voorbeeld en tevens gelegenheid en plaats waar een aantal bewoners zijn geïnterviewd, is de bingo in wijkgebouw de Vluchtheuvel. Mensen komen hier in groten getale op af. De sleutel is de gezelligheid, (voor sommigen) de borrel, het sociale karakter, de prijzen en de spanning (paragraaf 3.3.3).

4.2.3 Potenties van natuur en groen

Bewoners zijn niet 'zomaar' aan te spreken om mee te doen met de natuur en de groen inrichting ten behoeve van hun leefomgeving. Mensen moeten er het nut van inzien en vertrouwen hebben in wat er wordt gezegd of wat er wordt beweerd.
Iedereen spreekt daarbij zijn eigen taal.Natuur beleven leent zich vooral ook door 'te doen en door te ervaren'. Dit impliceert 'in de natuur zijn' ook (paragraaf 1.2). Aan natuurbeleving zouden 'bingo' elementen kunnen worden toegevoegd die mensen binden of aantrekken in de activiteit. Dit geldt ook voor combinaties op het terrein van sport, spel en andere vertrouwde elementen die te maken hebben met het Vluchtheuvelgebied.
Voor de bewoners in de wijk betekent dit dat ze worden aangetrokken door iets wat ze kennen.
Van daaruit kunnen activiteitenprogramma's een educatieve insteek hebben met natuur en groen beleving en mogelijk met een rol bij de inrichting van het park.
Suggesties:

- gebruik maken van bestaand netwerk van SWL, uit de CtC programma's zijn trainingen gericht op de ontwikkeling van sociaal- emotionele vaardigheden. Samenwerking met bijvoorbeeld dramadocent of vierdejaarsstudent,

[89] Opdrachtgroep stadsparken, M. Evers e.a., in opdracht van de SWL, de onderzoeker als adviseur, een adviesrapport over de inrichting van het Potmarge gebied op basis van de verschillende waarden van het gebied, Utrecht, 2006

- buurt en parkwandelingen organiseren;
- activiteitenprogramma's te ontwerpen gericht op de beleving en op de ervaring van natuur en groen; doel is gezamenlijk de activiteit ondernemen om de herkenbaarheid met de activiteit vergroten;
- educatieve programma's te ontwerpen gericht op natuurbewustwording en besef.
  voor kinderen van groepen zeven en acht educatief programma: 'Ritme van het landschap'[90]
- natuur en groen voor bewoners aantrekkelijk maken;
- visualiseren van veranderingen op natuur en groen gebied, zoals de aanleg van een vlindertuin;
- samen met bewoners handelingspotenties creëren in het te vormen werkatelier.
  Door het groengebied te verdelen in 'domeinen' wordt er structuur aangebracht in het bestaan en in de functie van groen en natuur. Onderstaand idee (in samenspraak met een'omtinker' SWL opbouwwerk) is hier een uitwerking van.

4.2.4 Het ontwerpen van domeinen

Het park heeft verschillende functies voor bewoners en bezoekers:

Beweging/ dynamiek

- Sport en recreatie; (de aanwezigheid van een skatebaan en sportverenigingen waaronder tennisbanen, en ook de visserij: hengelsport);
- Kunst en cultuur; (aanwezigheid: oefenlocatie voor 'het Pasveer', muziekkorps, zowel in de open lucht als overdekt, graffitimuur voor de graffitibeoefenaar);
- Recreatie, spel; aanwezigheid: grasweides voor bezoekers om te picknicken; gebouw de Vluchtheuvel voor diverse activiteiten;
- Ontspanning; aanwezigheid: wandelpaden (de wandelaars en de bezoekers in het park);
- Speelplek; aanwezigheid: speeltuin en speelruimte voor kinderen
- Overige: mogelijkheid om honden uit te laten;

Vast, aanwezig

- bomen
- struiken, planten, grassen
- bloemen
- water
- vogels, kleine dieren (insecten)
- grond, aarde, zand

Door combinaties van functies zijn er in het park verschillende soorten groen te benoemen:

- productiegroen: bijvoorbeeld de aanleg van een moestuin, het planten van fruitbomen, bessenstruiken;
- siergroen: groene (bloeiende) soorten die het park aankleden, ze dienen de aanblik door zintuigen te prikkelen (zicht, geur);
- recreatiegroen: bijvoorbeeld de aanleg van sportvelden;
- educatiegroen; de aanleg van educatieve wandelpaden, het maken van nestkastjes, een kleine beestjestuin, een vlindertuin, de nectarkroeg;

Voor natuur geldt ook:

- verborgen natuur, wat leeft er in het park aan kleine dieren die niet direct waarneembaar zijn;
- zichtbare natuur, de educatieve functie

De functies die het park heeft voor bewoners kunnen worden vertaald in onderwerpen en activiteiten waarmee zij concrete plannen kunnen maken.

[90] voor informatie: Bureau Oosterhoff & Wijnsma, www.educatie.info

Voorbeelden zijn:

Groepen/ actoren in georganiseerd verband	**Functie en voorbeelden van concrete activiteiten**
de hengelsportvereniging; (vissers)	'water' en visserij; de aanleg van steigers en visplekken
het IVN (praktiserende leden)	natuur en milieu- educatieve functie; de aanleg van educatieve wandelpaden, het plaatsen van nestkastjes
de skatevereniging (skaters)	sport, recreatie; ook rol toezicht, onderhoud aanwezigheid van jongeren bij toerbeurt
de graffiti groep (graffiti kunstenaars)	aankleding van de muren van een gebouw e.a.in samenhang
de speeltuinvereniging de Vluchtheuvel (kinderen, ouders en verzorgers)	spelen; onderhoud en toezicht op speeltoestellen, rol en betrokkenheid ouders
wijkgebouw de Vluchtheuvel (beheerders en vrijwilligers)	sociaal en ontspanning; organisatie activiteiten in het park, buurtpicknick
basisscholen (leerkrachten) Huizum-West	onderwijs en sport; educatie, natuurbewustwording, educatieve wandelpaden, gebruik (en leren van) productiegroen

Interessegebieden van bewoners uit de Jan van Scorelbuurt, en uit de wijk Huizum-West (hobby's, vrije tijdbesteding, vakmanschap)	**Functie en voorbeelden van concrete activiteiten voor natuur en groen in het park** (onderhoud, schoonmaken, aanleggen)
timmeren, 'doe het zelven'	Creëren, repareren, bouwen, timmeren; het maken van natuurlijke speelplaatsen en speeltoestellen, maken afrasteringen, hekwerk
sport	activiteiten organiseren
milieu	onderhoud, schoonmaak,
inrichten, landschapsarchitectuur	uitnodigende plek, 'spannende omgeving'; aanleg van nieuwe wandelverbindingen in het park, ruimtelijke inrichting, maken nieuwe zichtlijnen, begrenzing gebied aanleg zitplekken, zitkuilen, 'hoekjes', stilteplekken
tuinieren, volkstuin	'actieve rust', aanblik, inhoud, dagbesteding; aanleg en onderhoud moestuin, productiegroen
huisdieren	plezier, bescherming, veiligheid, schoon houden gebied: aanleg hondenuitlaatplek, hondentoilet, honden (water) speelplaats
kleine dieren in het park	educatie, 'parkexcursies'
water	plezier, recreatie voor mens en dier; aanleg waterspeelplaats, recreatie
kunst en cultuur	'reflectie', bezinning, aanblik; ontwerpen toegangspoorten naar het park, beeldentuin etc. ontwerp 'afvalplaatsen'

Beheer en toezicht

Stichting Wijkwerk Leeuwarden	Samenhang creëren; bewoner- en jongerenparticipatie, beheer en regiefunctie sportvelden, aanwezigheid van jongeren bij toerbeurt; schoonhouden van het park, onderhoud. Afspraken in overleg andere verenigingen, bestaand netwerk, wijkpanel, jongerenplatforms
Politie Leeuwarden Huizum-West	toezicht, coördinatie
Gemeente Leeuwarden	ondersteunend, faciliterend
'Milieuteam' vrijwilligers	schoonhouden van het park, onderhoud

4.2.5 Voorwaarden creëren

De bewoners hebben een aantal voorwaarden gesteld voor het, in hun beleving, optimaal functioneren van het Vluchtheuvelgebied.
Voor toezicht, beheer en veiligheid betekent dit:

- binnen het bestaande netwerk (wijkgebouw, Stichting Vluchtheuvelgebied, SWL e.a), zoeken naar oplossingen en mogelijkheden, een aanwezigheidsschema maken;
- nagaan wat de rol van bewoners en bezoekers van het park hierin kan zijn; ouders die in de speeltuin komen;
- het aanstellen van een parkbeheerder die dagelijks toezicht houdt, het betrekken van vrijwilligers hierbij;
- het betrekken van jongeren hierin via jongerenwerk.

4.2.6 Binding bevorderen

Met het park
Binding met het park (en met de mensen) gaat vooraf aan de activiteiten die worden gedaan.
Voor de binding met het park kan dit worden vergroot door het park te gebruiken als ontmoetingsplek:

- onderzoeken naar het animo voor een buurtfeest, de opening van de nieuwe voorzieningen in het park kan een begin zijn;
- voor de natuur en groeninrichting bewoners benaderen die te maken hebben met het onderwerp 'natuur en groen' en die iets willen betekenen voor het gebied . Voorbeelden zijn het IVN, de hengelsportvereniging, scholen;

Met de buurt
Kansen met het thema natuur en groen benutten.
- In relatie tot het gemeentebeleid in het programma duurzaamheid:

Afval

Het milieu biedt aanknopingspunten voor de zichtbaarheid van natuur en groen (wat levert het op, het nut) én de gezamenlijke activiteit, een actueel praktijkvoorbeeld is deelname aan een wedstrijd afval scheiden, georganiseerd voor wijken door de gemeente. Het afval wordt bekeken en gewogen, en er is een prijs uitgeloofd voor de 'beste buurt in afval scheiden'. Ook individuele huishoudens kunnen meedoen.

Water

Zuinig omgaan met water, mogelijkheden om regenwater op te vangen of om afwateringssystemen te bedenken, gebruik makend van natuurlijke mogelijkheden.
- Programma Naturally Cool[91]

Naturally cool is een project voor jongeren van het vmbo, havo en vwo tussen 14 en 18 jaar. In dit project ontdekken jongeren dat natuur overal om hen heen is en als inspiratie kan dienen voor de manier waarop de ideale hang-, ontmoetings- of sportplek wordt ingericht.

[91] www.naturallycool.nl

Na het uitwerken van de plannen, worden er maquettes gemaakt en met de gemeente gepraat. Met een beetje geluk, slim lobbywerk én aantrekkelijke ontwerpen wordt de plek echt gerealiseerd

- Programma Eco Kids;

Met een groepje van maximaal 15 kinderen wordt eenmaal per twee weken een activiteit rond natuur en milieu georganiseerd en uitgevoerd.
Activiteiten zijn bijvoorbeeld nestkastjes maken, wilgen knotten, het weer, kijken in de supermarkt naar ecologische artikelen, helpen op de kinderboerderij, excursies

Samenvatting aanbevelingen

Zoals uit bovenstaande aanbevelingen blijkt zullen potenties van natuur en groen moeten worden gestimuleerd onder de bewoners uit de Jan van Scorelbuurt. Door participatie aan activiteiten wordt natuur en groen zichtbaar gemaakt en aantrekkelijk om te doen. 'Wat groen kan doen', krijgt op die manier betekenis in een park dat voor meerdere doeleinden geschikt kan worden gemaakt ten gunste van de bewoners en hun leefomgeving. Betrokken organisaties kunnen leefbaarheidsvraagstukken faciliteren, wanneer het park meerdere functies krijgt toebedeeld, bijvoorbeeld door natuur te combineren met de recreatie en/ of de cultuurhistorische functie.
Hier ligt een kans voor onder meer het Stichtingsbestuur van het Vluchtheuvelgebied om bestaande plannen te realiseren.

Lijst van bronnen

Lippe-Biesterfeld, I. van, Samen, de natuur als familie
Brinkman, J. Voor de verandering een praktisch overzicht van de agogische theorie, Groningen 1993
Coelho, P, Leven, de mooiste citaten, 2004
Ginkel, J.v,
El Fitali, M, Mostafa's moestuin, meer groen in de regenboog, Project: Neem de Wijk in de natuur, de natuur in de wijk, Zwolle, 2004
Hassink, J, Gezond door landbouw en groen, de betekenis van landbouw en groen voor de gezondheid van de stedelijke samenleving, Assen, 2006
Hermans, T, Waar ben je? gedachten in kleur over leven en beleven
P.G.W. Jansen, Organisatie en mensen, inleiding in de bedrijfspsychologie
Spierts, M, Werken aan openheid en samenhang, een nadere verkenning van culturele en maatschappelijke vorming, Maarssen, 2001
Spierts, M, Balanceren en stimuleren, methodische handelen in het sociaal-cultureel werk, Maarssen, 2003
Waal, V, Uitdagend leren, culturele en maatschappelijke activiteiten als leeromgeving, Bussum 2004
Wiel, H.v.d, Tuinen in een landschap van Steen, de betekenis van groen voor een leefbare buurt, Project: Neem de Wijk in de natuur, de natuur in de wijk,Zwolle, 2004
Winkler, P, Methodisch werken, inleiding tot methodisch handelen met en voor mensen

Essay's, publicaties, interviews

Alterra, Wageningen, folder: 'Potenties van groen, groen is meer dan groen alleen'.
Innovatienetwerk: Groene ruimte en agrocluster i.s.m NIDO programma; essay:
'Start van een zoektocht naar nieuwe concepten Groen & Gezondheid',
Ministerie van VROM; betrokken bewoners, burgerparticipatie in de stedelijke vernieuwing
Interview M. Hajer, tijdschrift voor de sociale sector, Zorg voor nieuw publiek domein, 2002

Inspiratie (o.a):

Louis Le Roy (*1924)is bekend geworden door zijn (publicaties over)'wilde tuinen '.Zijn Natuur inschakelen natuur uitschakelen is een pleidooi om 'de scheiding tussen natuur en cultuur op te heffen ' (aldus het juryrapport van het Fonds BKVB bij de toekenning van de oeuvreprijs in 2000).

Multiculturele volkstuinen in Arnhem, www.omslag.nl (anders wonen anders leven)

'Neem de natuur in de wijk, de wijk in de natuur', www.instrumentenwijzer.nl

Werkmethoden, www.inbrekeninhetgangbare.nl

Wensenwerk projecten; het verbinden van mensen met verschillende rollen in een gemeenschap om te komen tot een inspirerende publiek/private samenwerking rond een maatschappelijk ideaal, www.wensenwerk.nl

Ico Maly, de Parasiet van de Taal; over beeldvorming en hulpverlening

Bijlagen

1. Praktijkvoorbeelden van groen in de stad
2. Persbericht ‘groen hoog op de agenda’
3. Overzicht investeringsbudget thema ‘rood en groen’ uit de Nota Ruimte
4. Motie Vluchtheuvel
5. Offerte Natuur en groen in het Vluchtheuvelgebied aan het wijkpanel Huizum-West
6. Uitnodiging buurconferentie en vragenlijst interviews
7. Totaaloverzicht resultaten enquête
8. Overzicht bestedingsbudget Wijkpanel Huizum-West (2004)

Bijlage 1 Praktijkvoorbeelden van groen in de stad

Deel 1 Ruimte maken voor groen

Strategiën

Spaar groen door dichter te bouwen
- Vondellaan,Utrecht
- Stedenbaan Zuidvleugel

Combineer groen met andere functies
- Vierhavensstrip,Rotterdam
- Hogeschool voor Kunsten,Arnhem

Kies voor groene structuren en kleinschalig buurtgroen
- GWL-terrein,Amsterdam
- Groene mal,Apeldoorn

Deel 2 Meer doen met groen

Geef het groen meer functies
- Tuin van Noord,Leiden
- Basisscholen,Amsterdam

Grijp de waterbergings-en ecologische kansen
- Potmarge,Leeuwarden
- Groene Assenkruis,Den Haag

Zorg voor móói groen door de hele stad
- LIMOS-terrein,Nijmegen
- Westelijke Tuinsteden,Amsterdam

Bijlage 2 Persbericht: ‘Groen, hoog op de agenda’

Winsemius en Veerman: groen hoog op de agenda
Gezamenlijk persbericht van de ministeries van VROM en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)

26-10-2006

De ontwikkeling van groen in en rond de steden blijft achter. De balans tussen intensievere bebouwing en groen in de stedelijke omgeving mag niet verder uit evenwicht raken. Om groen hoger op de agenda te zetten heeft het kabinet inmiddels diverse acties ingezet. Dat schrijven de ministers Winsemius (VROM) en Veerman (LNV) in een brief aan de Tweede Kamer over het advies 'Recht op groen' van de Raad voor het Landelijk Gebied. De Raad stelt in het advies onder meer dat betrokken partijen (Rijk, provincies, gemeenten, projectontwikkelaars en maatschappelijke organisaties) hun eigen belang moeten inruilen voor het maatschappelijk belang: een groene leefomgeving.

De ministers Winsemius en Veerman zijn het eens met de Raad dat groen een wezenlijke bijdrage kan leveren aan het oplossen van vele maatschappelijke vraagstukken. Het gaat dan om problemen rond mobiliteit, milieu, luchtkwaliteit, gezondheid, lichaamsbeweging, vestigingsklimaat en biodiversiteit. Al eerder bleek uit de VROM-enquête 'Beleid met burgers' dat burgers veel waarde hechten aan groen in de stad. Het Rijk heeft het advies van de Raad voor het Landelijke Gebied opgepakt om te komen tot een impuls en betere afstemming tussen overheden met diverse projecten waaronder:

De intentieverklaring 'Groene Partners', die steden (G31) en Rijk (ministers van LNV, Bestuurlijke vernieuwing en Koninkrijksrelaties en VROM) op 1 februari 2006 ondertekenden. Als onderdeel daarvan heeft minister Veerman een 'impulsbudget groen' van 4 miljoen euro voor steden en provincies ter beschikking gesteld. Steden dragen zelf ook 2 miljoen euro bij.
Samenwerking met Nederland Actief! (ANWB, NOC*NSF, Staatsbosbeheer en Zorgverzekeraars Nederland, de branche-organisatie van de zorgverzekeraars) voor ruimte voor sport en spel in een groene setting.
De inrichting van een Kennisstimuleringspunt op het gebied van groen voor het ontsluiten en uitwisselen van kennis. Het Kennisstimuleringspunt zal ook beschikken over de benodigde middelen en instrumenten om lokale processen te kunnen initiëren, begeleiden en coachen.
Een inventarisatie van het Rijk naar de groenbehoefte van de steden. De steden wordt gevraagd zelf input te leveren.
Een kwalitatieve analyse van de kosten en baten van landschap en groen voor de groene openbare ruimte. Samen met de planbureaus: Ruimtelijk Planbureau (RPB), Centraal Planbureau (CPB) en Milieu- en Natuurplanbureau (MNP).
De nieuwe wet Wro waarmee openbare en groene gebieden binnen de bebouwde kom ook een sterkere bescherming kunnen krijgen in het bestemmingsplan/beheersverordening.
Net als de Raad voor het Landelijk Gebied vinden de ministers Winsemius en Veerman de kwaliteit van groen van groot belang. Maar het afdwingen van richtwaarden voor de kwaliteit daarvan is nu niet aan de orde. Vanuit gebiedsontwikkeling gaat het erom te kijken waar lokaal behoefte aan is. En dat samen met alle betrokken partijen, aldus de bewindslieden.
De ministers nuanceren de conclusie van de Raad dat veel stadswijken niet voldoen aan het richtgetal van vijfenzeventig vierkante meter groen. Het richtgetal (in de Nota Ruimte) is vooral bedoeld voor toepassing in uitleglocaties. Met zorg constateert het Rijk wel dat op nieuwe uitleglocaties het groen nogal eens sluitpost is op de begroting. Het Rijk rekent erop dat gemeenten hierbij juist wel het richtgetal hanteren.
De intentieverklaring wordt vormgegeven in het programma 'Groene Partners' dat 15 november van start gaat. Met het programma 'Groene Partners' willen de ministers Winsemius en Veerman de aanbevelingen van de Raad zo goed mogelijk tot hun recht laten komen.

Bijlage 3 Overzicht investeringsbudget thema ‘rood en groen’ uit de Nota Ruimte

Investeringsoverzicht thema rood: steden en netwerken
De rijksinvesteringen voor het realiseren van operationele doelstellingen binnen het ‘rode’ thema steden en netwerken voor de periode 2006-2011 hebben betrekking op:

de ontwikkeling van nationale stedelijke netwerken en stedelijke centra;
de versterking van de kracht en diversiteit van de belangrijkste economische kerngebieden;
de verbetering van de leefbaarheid in en de sociaal-economische positie van de steden;
het vergroten van milieukwaliteit en veiligheid;
het verbeteren van de internationale concurrentiepositie van de Randstad;
het voorkomen van knelpunten van de ondergrondse ordening.

In totaal draagt € 34 miljard van het investeringsbudget van de rijksoverheid bij aan de realisatie van de doelstellingen binnen dit thema.

Een vijfde deel van het ‘rode’ rijksinvesteringsbudget – € 7,8 miljard – draagt bij aan het verbeteren van de leefbaarheid en de sociaal-economische positie van de steden, waar de infrastructuur deel van uitmaakt.

Investeringsoverzicht thema groen: natuur, landschap en recreatie
het bevorderen en realiseren van de toegankelijkheid van recreatievoorzieningen in en rond de steden;
het versterken van de variatie tussen stad en land;
het borgen en ontwikkelen van bijzondere landschappelijke en cultuurhistorische waarden;
het ontwikkelen van landschappelijke kwaliteit
het vergroten en aanpassen van toeristisch-recreatieve mogelijkheden;
het bevorderen van duurzame en vitale landbouw.

Bij elkaar levert € 4,3 miljard van het totale investeringsbudget van het rijk een bijdrage aan de realisatie van ‘groene’ doelstellingen voor de periode 2006-2011. De investeringen dragen voor meer dan de helft bij aan de borging en ontwikkeling van natuurwaarden. Het gaat hier om investeringen
in het verwerven, beheren en inrichten van de ecologische hoofdstructuur. Daarnaast investeert het rijk veel in recreatievoorzieningen in en rond de steden.Voor een aantal ‘groene’ doelstellingen zijn geen bedragen opgenomen; het gaat dan om doelen

Bijlage 4 Motie Vluchtheuvel

De raad van de gemeente Leeuwarden bijeen op 7 november 2005, behandelende de programma begroting 2006

Overwegende dat:

- de raad vorig jaar bij de begrotingsbehandeling €100.000 beschikbaar heeft gesteld voor het realiseren van een skate-baan op het Vluchtheuvelgebied,
- tot op heden er nog geen skate-baan is gerealiseerd,
- er een convenant ligt tussen alle gebruikers van dit gebied,
- er in samenspraak met het wijkpanel een plan klaar ligt voor een verdere invulling van dit gebied,
- er mogelijkheden zijn om externe financiers te vinden voor het realiseren van dit plan,
- een van de voorwaarden om het gebied goed te ontwikkelen en ook goed te houden is dat er een vaste beheerder voor dit gebied moet worden aangesteld,
- er voor het begeleiden van de planvorming en voor de begeleiding van de projectgroep een aantal uren voor een jaar, 2006, beschikbaar moet worden gesteld

Verzoekt het college:

- met ingang van 2006 structureel 20 uur beheer te realiseren, zijnde € 15.000 per jaar, te dekken uit stelpost onvoorziene exploitatielasten (deze had als doel; beheersconsequenties investeringen openbare ruimte)
- voor het begrotingsjaar 2006 ten hoogste 100 uren opbouwwerk ter ondersteuning voor dit project ter beschikking te stellen, te dekken uit de Impuls sociale investeringen,
- als Gemeente Leeuwarden regie te voeren over het hele project om te komen tot uitvoering van de motie die in 2004 is aangenomen.

En gaat over tot de orde van de dag.

Partij van de Arbeid, Amerins Dikken
VVD, Aukje de Vries
PAL GroenLinks, Truus Uiterwijk Winkel

Bijlage 5 Offerte Natuur en Groen in het Vluchtheuvelgebied aan het Wijkpanel Huizum-West

concept gw
Betreffende een aanzet voor het project Natuurlijk wat Groen kan Doen voor het Vluchtheuvelgebied, Huizum-West in Leeuwarden, 2007.

Wat er aan voorafging
In januari jl heeft Bureau Aerda, Stichting Wijkwerk Leeuwarden benaderd. Gerwine Wuring vroeg de heer Jaap Braaksma, omtinker van SWL in hoeverre SWL in haar werkzaamheden de mogelijkheden van natuur en groen in de wijk meeneemt in het opbouwwerk. In het daaropvolgende gesprek liet Gerwine zien welke kansen er liggen om bewoners te betrekken bij de inrichting en het beheer van het groen in de buurt. Met name de voorbeelden in de werkmap 'Duurzaam Wijken voor Milieu' en in de serie boekjes 'Neem de natuur in *de wijk* in de natuur' spraken Jaap dermate aan dat we tot een vervolg afspraak zijn gekomen begin februari.
In de tussentijd meldde zich bij Gerwine een studente van de opleiding CMV (Cultureel Maatschappelijk Vorming) van de NHL, Yolanda Guffens. Zij zocht een afstudeeronderwerp in de richting van opbouwwerk en natuur en voelde er veel voor in haar oriëntatie ook de mogelijkheden bij SWL mee te nemen.
In het vervolg gesprek met Jaap Braaksma werd duidelijk dat een natuurlijker groene invulling van het Vluchtheuvelgebied in Huizum-West, de meest voor de hand liggende locatie is om een proef te starten in de samenwerking van SWL met Bureau Aerda. Jaap is adviseur van de Stichting Vluchtheuvelgebied, die zich momenteel voor de vraag ziet staan; Hoe gaan we dit gebied met diverse functies, eigenaren en gebruikers, opnieuw inrichten en beheren? Jaap sprak al van een soort Leeuwarder variant op het Utrechtse Griftpark. De ervaringen die we opdoen in het betrekken van bewoners bij een meer groene en natuurlijke inrichting van dit Vluchtheuvelgebied kan vervolgens worden uitgezet in andere wijken en locaties.
Het project 'Natuurlijk wat Groen kan Doen' is geboren.
De CMV studente Yolanda wil in de eerste verkennende fase van het project, tot en met mei 2007, hand en span diensten verlenen in het kader van haar afstudeer onderwerp 'Opbouwwerk en Natuur'.
Bovendien is er de mogelijkheid om de initiatieven in Leeuwarden aan te haken bij een landelijk project van Movisie, de rechtsopvolger van het LCO, 'Wie zal dat beheren? Bewonersparticipatie en 'Green Care' bij het beheer van de openbare ruimte'. Movisie is bovendien betrokken bij het innovatieproject 'Landbouw en Groen voor een Gezonde Samenleving' , waar lokaal bestuur, diverse maatschappelijke- en zelf- organisaties, zorginstellingen en bedrijven met elkaar verbonden zijn om de leefbaarheid en gezondheid in de stad en op het platteland te bevorderen middels nieuwe vormen van participatie en arrangementen stad-platteland.

Aanbod
Bureau Aerda zal faciliteren, coachend en begeleidend optreden in de opstart van het project 'Natuurlijk wat Groen kan Doen'. Met de bedoeling dat SWL haar eigen expertise op het terrein van bewonersparticipatie in de groene leefomgeving zelf ter hand kan nemen op termijn.
Onderstaande is in een aantal fases opgesplitst welke stappen er genomen kunnen worden om dit project 'Natuurlijk wat Groen kan Doen' tot een succes te maken.

Plan van aanpak
'Natuurlijk wat Groen kan Doen'
Stap 1.
Presentatie op bestuursvergadering van de Stichting Vluchtheuvelgebied Huizum-West,
Geplande datum, half maart 2007.
Resultaat van die bestuurspresentatie zal zijn;
Het stichtingsbestuur is enthousiast over de mogelijkheden om in de inrichting en het toekomstige beheer van het Vluchtheuvelgebied ruimte te maken voor bewonersparticipatie op het project 'Natuurlijk wat Groen kan Doen'.

Het stichtingsbestuur is bereid alle medewerking te verlenen in de oriëntatiefase.
Het stichtingsbestuur plant nog voor de zomer een speciale bijeenkomst of werkatelier waar het voorlopige werkplan wordt gepresenteerd.
Om deze bestuurpresentatie voor te bereiden stel ik voor dat Gerwine samen met Jaap en Yolanda inventariseren welke belangen, wensen en belemmeringen een rol kunnen spelen in de afweging van het bestuur. Waarbij we voorbeelden en argumenten verzamelen die het bestuur zullen aanspreken.
Stap 2.
Verkenning van mogelijkheden en **oriëntatie op kansen van het project 'Natuurlijk wat Groen kan Doen'.**
Geplande datum, maart - mei 2007.
Resultaat van deze verkenning en oriëntatie;
Er ligt een voorlopig werkplan, een schetsboek waarin enthousiasme, ideeën, mensen en potentiele financiering bijeen zijn gebracht in een eerste plan van aanpak.
Er is een actief betrokken groep van bewoners en andere belangstellende (gebruikers en eigenaren van het gebied, omliggende scholen, kerken en eventueel bedrijven,) geformeerd.
Daartoe zijn omwonenden, gebruikers van het gebied en andere betrokken partijen uit de Jan van Scorelbuurt actief benaderd, op zoek naar mensen, wensen en mogelijk inzetbare personen en financiering die het plan willen dragen.
Daartoe kunnen interviews worden afgenomen, kleine excursies naar het gebied plaats vinden en eventueel een werkbezoek gebracht worden aan vergelijkbare groene buurt projecten elders om ervaringen uit te wisselen.
Deze werkzaamheden worden uitgevoerd door medewerkers van SWL, ondersteund waar mogelijk door Yolanda. Daartoe wordt een kerngroep geformeerd die deze taken afstemmen en uitvoeren.
Eventueel kan in deze fase ook samenwerking gezocht worden met bijv. het IVN consulentschap natuur en milieu educatie te Leeuwarden, of het landelijke project Ecokids, stichting Landschapsbeheer of bijvoorbeeld Mooi zo Goed zo Tilburg.

Stap 3.
Werkatelier en presentatie van eerste werkplan 'Natuurlijk wat Groen kan Doen'.
Geplande datum, juni 2007.
Resultaat van deze speciale bijeenkomst;
Diverse betrokkenen verbinden zich aan het werkplan en spreken zich uit zich in te zetten voor dit plan van aanpak, kwa menskracht, financiële middelen of anderszins ter ondersteuning.
Er zijn nieuwe ideeën gegeneerd die een verder concretisering van het schetsboek kleur geven.
Er is een actieve werkgroep geïnstalleerd die de verdere invulling en uitvoering van het werkplan gefaseerd op zich zal nemen.
Stap 4.
Uitvoering 1ste fase werkplan 'Natuurlijk wat Groen kan Doen'.
Geplande datum, herfst 2007.
Resultaat van deze uitvoering van het werkplan 1ste fase;
Er is concretisering gegeven aan een eerste inrichtingsplan voor het gebied, gefaseerd in ruimte en tijd.
Er is een beheergroep gevormd die verantwoording aflegt over hun werkzaamheden aan het stichtingsbestuur van het Vluchtheuvelgebied.
Stap 5.
Uitvoering 2de fase werkplan, eerste inrichting van het Vluchtheuvelgebied
Geplande datum, winter 2007/8.
Resultaat van deze uitvoering van het werkplan 2de fase;
Een eerste deel van het gebied is in de samenwerking van bewoners met gemeente en stichtingsbestuur ingericht naar de voorgenomen plannen.
De beheercommissie heeft bewezen dat ze alle wensen en belangen zo goed mogelijk heeft behartigd.

Aanvullende tussentijdse optie
Inspiratiebijeenkomst medewerkers SWL op project 'Natuurlijk wat Groen kan Doen'
Geplande datum, april 2007.

Resultaten van deze inspiratie bijeenkomst voor medewerkers SWL
De interesse voor het belang van groen en natuur in de wijk is gewekt bij de medewerkers van SWL.
Zij zien mogelijkheden om binnen hun eigen takenpakket op andere locaties in de gemeente de zorg voor een groene woonomgeving in het project 'Natuurlijk wat Groen kan Doen' op te pakken.
Er zijn ideeën gegenereerd voor het toekomstige werkplan van het Vluchtheuvelgebied.

Werkzaamheden

Ik ga er van uit dat SWL in goede harmonie met de stichting Vluchtheuvelgebied de uiteindelijke drager en trekker van dit project zal zijn. En dat zij dus zoveel mogelijk zelf of met inschakeling van derden, bijvoorbeeld de studente, de contacten gaat leggen met bewoners, betrokkenen en partijen. Dat zij ook de verslaglegging en uitnodigingen gaat verzorgen en de voortgang bewaakt. Immers zij zijn uiteindelijk degenen die dit project 'Natuurlijk wat Groen kan Doen' onder hun hoede nemen en voor een verdere doorwerking in de gemeente Leeuwarden willen zorgen.

Bureau Aerda zal voor bovenstaande het volgende leveren, of wel (laten) verzorgen

- ✧ Organisatie en coördinatie van de voorbereidingen ten behoeve van de bestuurspresentatie, de verkenningen en oriëntatie op kansen en mogelijkheden en het werkatelier en presentatie werkplan. Alsook voor de inspiratiebijeenkomst voor de medewerkers van SWL zorg dragen.
- ✧ Procesbegeleiding en waar nodig gespreksleiding tijdens de voorbereidende en evaluatieve gesprekken met de kerngroep.
- ✧ In overleg komen tot het vaststellen van het (voorlopige) werkplan. Het doen verzorgen van de werving en het gericht laten uitnodigen van de deelnemers, het maken van afspraken met eventuele inleiders, sprekers en/of entertainers, indien nodig het opstellen van een draaiboek voor werkatelier.
- ✧ Algehele leiding en waar nodig/gewenst gespreksleiding tijdens de uitvoering van het werkatelier.

In overleg en op basis van meerwerk kan de aard van de werkzaamheden door Bureau Aerda worden uitgebreid en / of gefaseerd worden aangeboden en uitgevoerd.

Planning, tijdsbesteding en kostenraming dagdelen nog nader te bezien, ruwe inschatting

✧ Presentatie tijdens bestuursvergadering, binnen 1 maand na aanvaardig opdracht gepland in maart 2007	3 dagdelen
✧ Organisatie en coördinatie verkenning en oriëntatie fase gepland in maart – mei 2007	6 dagdelen
✧ Organisatie, voorbereiding en nawerk werkatelier gepland in juni 2007-02-20	5 dagdelen
✧ Organisatie en uitvoering inspiratiebijeenkomst medewerkers, gepland in april 2007-02-20	5 dagdelen
✧ Evaluatie en afronding van de opdracht Gepland in juli 2007	1 dagdeel
✧ Eventuele nazorg en begeleiding tijdens uitvoering werkplan	pm
Totaal	**20 dagdelen**

Bijlage 6 Uitnodiging buurtconferentie en vragenlijst interviews

Wat Groen kan Doen!
in het Vluchtheuvelgebied
is dit gebied voor u natuurlijk groen genoeg?

Het Vluchtheuvelgebied is het 'stukje groen', het park, dat grenst aan de spoorlijn en aan de Jan van Scorelbuurt. Er zijn tennisvelden, er is een sporthal, een speeltuin, een wijkgebouw en een skatebaan. In opdracht van het wijkpanel in Huizum west voeren wij een enquête uit.

Wat betekent natuur en groen eigenlijk voor u?
Wat vindt u van het Vluchtheuvelgebied?
Zou u iets willen betekenen voor de inrichting van dit mooie park?

Aankondiging!
Op 16 mei bent u van harte uitgenodigd om deel te nemen aan de buurtconferentie in wijkgebouw de Vluchtheuvel

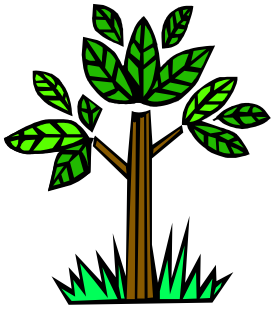

Voor vragen over deze enquête kunt u contact opnemen met: Yolanda Guffens
te bereiken op 0629135406
Voor vragen over de buurtconferentie kunt u het wijkpanel bereiken op
telefoonnummer 058- 2124347 of via de mail: info@wijkpanelhuizumwest.nl

1. Naam: Man / Vrouw: Leeftijd:	Uw adres is: Telnr/email:

Vul aan:

2. Bent u van kindsaf aan opgegroeid, vertrouwd met natuur, tuinen en groen? a. ja, want… b. nee, want…	3. Is de natuur, de tuin, het groen, de planten, de dierenwereld belangrijk in uw leven? a. ja, omdat… b. nee, want…
4. Wat vind u mooi, plezierig of prettig, of juist niet mooi of vervelend aan groen, natuur of tuin? Ik vind het mooi om……. Ik vind het vervelend dat…..	

Opmerkingen:……

Omcirkel het goede antwoord

5. Hoe lang woont u in hier in Leeuwarden? a. korter dan een jaar b. 1-7 jaar c. 8-15 jaar d. 16 jaar of langer	6. Bezoekt u het Vluchtheuvelgebied regelmatig? a. nee, nooit b. ja, 1 à 2 keer per week c. ja, 3 tot 5 keer per week d. ja, iedere dag
7. Waarom bezoekt u het Vluchtheuvelgebied? a. ik laat er mijn hond uit b. om te wandelen c. ik ga erheen voor de skatebaan d. ik bezoek één van de sportcomplexen e. anders, namelijk:	8. Het Vluchtheuvelgebied is één van de parken in Leeuwarden. Wat zou u missen als deze plek, er niet is? a. de lichaamsbeweging b. de ontspanning c. het plezier d. de afleiding e. al het bovengenoemde f. niks

Kruis aan (meerdere antwoorden mogelijk)

9. Bezoekt u wel eens andere parken of plekken in de natuur dan die in Leeuwarden? O ja, namelijk: O nee

10. Heeft u een tuin?
O ja
O nee

11. Wat roept het woord tuin voor u op?
O een hoop werk
O het is ontspannend
O een plek om zelf iets van te maken
O anders, namelijk:

12. Zou u veranderingen willen in het Vluchtheuvelgebied?
O Ja, ik zou willen dat er aandacht was voor:……

O Nee, het is goed zoals het is

Het Vluchtheuvelgebied is een gebied dat onder de hoede staat van zijn bezoekers. Er zijn verschillende onderwerpen, ook wel aandachtsgebieden of domeinen, en gebruikswaarden (functies, dingen die je er mee kan doen).

13. Welk van de onderstaande onderwerpen spreekt u het meeste aan? (meerdere antwoorden mogelijk)
O bloemen
O (moes) tuinen (productiegroen)
O struiken, bomen en planten (siergroen)
O water (hengelsport, toegepaste kunst)

O vogels en kleine dieren ('bewoners' van het park)
O honden

O spelen (gericht op kinderen, natuurlijke speelplaatsen)
O sport (gericht op bezoekers van het park, ruimtelijke inrichting bijvoorbeeld trimbaan)
O beeldend vormen en cultuur (toegepaste kunst)
O milieu
O anders, namelijk:

14. Zou u iets willen betekenen voor het groenplan in het Vluchtheuvelgebied, en zo ja, met welk onderwerp zou u zich bezig willen houden?
(*graag op het eerste blad uw naam, adres en tel. nummer invullen)
O ja, ik zou ……

O nee, want….

Bijlage 7 Totaaloverzicht resultaten enquête

1. De ondervraagden vallen in verschillende leeftijdscategorieën, niet iedereen heeft de leeftijd aangegeven. De ondervraagde groep is als volgt in te delen: ouders van (jonge en oudere) kinderen: 20, alleenstaand, samenwonend: 10, ouderen (niet meer werkenden, wel/geen kinderen uit huis): 15, jongeren/ adolescenten nog thuiswonend: vijf.
2. Vertrouwd opgegroeid met natuur en groen?
44 van de 50 ondervaagden beantwoordt deze vraag met ja.
Dieren worden door een enkeling apart (van de natuur en groen) genoemd en als aangegeven als wel belangrijk.
3. en 4. Is de natuur belangrijk? En waarom?
30 van de 50 ondervraagden antwoordde in relatie tot de voordelen die het visueel zichtbare natuur en groen oplevert zoals: rust, genieten, (de aanwezigheid van) dieren en planten, de tuin, 'ervan leven', gezondheid, ernaar kijken, de aanwezigheid van zuurstof in de lucht, ruimte. Anderen (14) gaven ook de voordelen in de context van de activiteiten die mogelijk zijn door natuur en groen in het park zoals spelen, samen zijn, picknicken, wandelen, relaxen.

5. Aantal jaren wonend in de wijk:

Korter dan een jaar:	4
1-7 jaar:	14
8-15 jaar:	5
16 jaar of langer:	27

6. Frequentie bezoek:

< 1 x per week:	15
1 – 2 x per week:	12
3 – 5 x per week:	9
dagelijks:	14

7.en 8. Redenen om het park te bezoeken en wat zou gemist worden? (meerdere antwoorden mogelijk)

Wandelen met de hond;	11
Wandelen	22
Bezoek sportcomplexen	4
Bezoek skatebaan	6
Bezoek vluchtheuvel	4
Speeltuin;	9
Fietsen	1
Rondhangen	1

9. Bezoek aan andere parken? (meerdere antwoorden mogelijk)

Nee:	10
Sportvelden	6
Julianapark	9
Abbingapark	6
Rengerspark	5
Vosseparckwijk	4
Leeuwarden bos	1
Princentuin	5
Nylân	2
Aldlân	2
De Groene ster	2
Bos van Ypé	1
Andere plaats:	Bakkeveen

10. en 11.

Aanwezigheid tuin en wat roept het op? (meerdere antwoorden mogelijk)

wel een tuin	41
geen tuin	11
het roept op:	
niks	4
veel werk	9
ontspannend	25
een plek om zelf iets van te maken	15
anders productiegroen, bloemen, dieren	4

12. Gewenste veranderingen in het Vluchtheuvelgebied?

34 van de 50 antwoorden met ja.

Onderwerpen	**Aantal**
'iets doen aan de overlast door de jeugd'	15
'meer speelgelegenheid voor kinderen'	14
aanleg basketbalveld /aanleg voetbalveld	9
een speciale hondenuitlaatplek (loslopen)	6
toezicht / beheer/veiligheid verbeteren	6
de inrichting van het park (indeling van het gebied, wandelpaden) 'spannender' maken	5
aandacht/ aanleg bloemen, fruitbomen, vruchtenstruiken	5
hondenpoep weg	5
vernieuwen 'inventaris' skate baan speeltoestellen	4 4
beter schoonhouden van het park	5
'weghalen' 'kiosk, container	3
meer kinderactiviteiten	3
samenwerken	1

13. Wat vindt de bewoner belangrijk voor het park? (interessegebied, meerdere antwoorden mogelijk)

bloemen	25
(moes) tuin	8
struiken, bomen, groen	26
water (hengelsport, toegepaste kunst)	22
vogels en kleine dieren ('bewoners' van het park)	29
honden	14
spelen (gericht op kinderen, natuurlijke speelplaatsen)	29
sport (gericht op bezoekers van het park, ruimtelijke inrichting bijvoorbeeld trimbaan)	21
beeldend vormen en cultuur (toegepaste kunst)	7
milieu (schoon houden van het gebied)	33

14. Wie wil meedoen met het groen en natuurplan?

Meedoen:

Naam	**Adres**	**Onderwerp**
Mw. Van Rook (IVN lid)	v. Loonstraat 48 058-2670891	Natuur, milieu educatie Vlinder-, en nestkastjes
F.. Abbering	Jan Lievenstraat 116	Gras maaien, schoon houden park
J de Roos	Kalverstraat 22 06-46141263	Mee denken

Mogelijk interesse:

Mw. W. Reinsma	J. Lievenstraat 93	
Mw. L. Roskam		
A. van Reemst		Samenhang in het park Verbinding paden

Bijlage 8 Overzicht bestedingsbudget wijkpanel Huizum-West (2004)

Bijdrage herinrichting Bosboomstraat		€ 2.457,50
Bijdrage tafelvoetbalspel voor jongerensoos in de Vluchtheuvel		€ 500,00
Bijdrage terreinbeheerder Vluchtheuvelgebied		€ 3.850,00
Onderhoud website www.wijkpanelhuizumwest.nl		€ 535,00
Voetbalgoals in het Julianapark		€ 1.200,00
Het laten schrijven van artikelen voor wijkkranten en website		€ 105,00
Brainstormsessie wijkpanel		€ 596,27
Infokaart 2004		€ 257,00
Bijdrage renovatie de Kleine Johannes		€ 3.500,00
Kerstpakketten wijkserviceteam		€ 237,83
Bijdrage speeltuin Gerard Dou		€ 700,00
Bijdrage speeltuin Simon de Vliegerpark		€ 7.949,00
Totaal		€ 21.887,60
Restant	€ 112,40	
Totaal	€ 22.000,00	